

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUHAMMED ESED'İN MEÂL TEFSİRİNDE KİRÂATLERİN
ETKİSİ

Recep ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Fatih CANKURT

BURDUR - 2024

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUHAMMED ESED'İN MEÂL TEFSİRİNDE KIRÂATLERİN
ETKİSİ

Recep ÖZTÜRK
2230201102

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Fatih CANKURT

Üye: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Üye: Doç. Dr. Mehmet Mahfuz ATA

BURDUR - 2024

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “*Muhammed Esed’in Meâl Tefsirinde Kıvrâatlerin Etkisi*” adıyla meydana gelen tezin hazırlanma aşamasında akademik yöntemlerin ve etik kuralların gereklerini yerine getirerek belirlenen kuralları ihlal etmediğimi, yazılan tezin özgün olduğunu, faydalandığım kaynakları metin içerisinde, dipnotlarda ve kaynakçada gerektiği şekliyle ve bilimsel kurallara uygunluğunu göz ardı etmeden, özen gösterdiğimi taahhüt ederim.

Recep ÖZTÜRK

Tarih ve İmza

TEŞEKKÜR

Hamd, bütün insanlığa yol gösterici, emir ve yasaklarına uyulduğu zaman kurtuluşa vesile, kıyâmete kadar da bâkî kalıp yol göstermeye devam edecek olan yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîmi indiren Allah celle celâluhu Teâlâ'ya, Salât ve Selâm'da O'nun elçisi, Hz. Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem'e, âline, ashâbına ve ardınca gidenlere olsun.

Kur'ân-ı Kerîm, Arapların yoğun olarak sosyal hayatlarını sürdürdüğü bir yerde nâzil olmuştur. Bunun içindir ki, ilk halife dönemine kadar Kur'ân-ı Kerîm-i ezberlemeye daha fazla önem verilmiştir. Dönemin şartları yani yazının tam gelişmiş olmayışı ve yazı yazılacak malzemenin azlığı ezberi ve ezberleme yöntemlerinin önemini dahada artmıştır. Okuyuş farklılıklarının oluşması da sema yoluyla alınmasından yani okuyanın (hocanın) kendi lehçesiyle okumasından kaynaklanmaktadır. Vahyin Hz.Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olmaya başlamasından itibaren ezber edilerek sema yoluyla aktarılan Kur'ân-ı Kerîm Hz. Ebû Bekir döneminden itibaren yazıya aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kırâatlerin ilk defa “yedi” okuyuş şeklini, kırâatlerin tespitini, farklı kırâatlerin delilleri gibi konular başta olmakla beraber bu ve benzeri bir hayli konuda telif edilen muazzam eserler zaman ilerledikçe çoğalarak devam etmiştir. Bu çalışma Muhammed Esed'in, The Message of the Qur'an (Kur'ân Mesajı) adlı Meâl tefsirinde kırâatlerin etkisini göstermeyi amaç edinmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, ilk vahyin inmeye başlamasından günümüze kadar bütün insanlara hitab eden, adalet ve merhameti hep ön planda tutan, hidâyet rehberi olan, tarihin her safhasında İslâm âlimlerinin de, insanlığı aydınlatmak için var güçleriyle yaymaya çalıştıkları yegâne rahmet pınarıdır.

Muhammed Esed, son dönemlerde en çok okunan ve araştırılan müelliflerden biridir. Türkiye'de ve Batı dünyasında birçok çalışmaya konu olmuş, Almanca, İsveççe, Fransızca, Arapça, Japonca, Urduca, Hintçe, Endonezyaca ve Türkçe'ye çevrilmiş olan The Message Of Quran (Kur'ân Mesajı) adlı Meâl tefsir, muadilleriyle kıyas edildiğinde kendinden epeyce söz ettirmiştir.

Bu çalışmada Muhammed Esed'in telif ettiği The Message Of Quran (Kur'an Mesajı) adlı Meâl tefsirini inceleyerek, Muhammed Esed'in âyetleri kırâatler bağlamında nasıl ele aldığını, kırâatlerden nasıl etkilendiğini görmeye çalışacağız.

Bu çalışma, Muhammed Esed'in Meâl tefsirine kırâatlerin etkisini görmeye çalışırken, Meâl tefsirindeki farklı olan tarafları ve başka tefsirlerle karşılaştırarak, ilgili âyet-i kerîmeleri kıyas ederek ne gibi farklılıklar olduğunu göstermeyi amaç edinmiştir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Muhammed Esed'in İngilizce olarak yazdığı The Message Of Quran adlı eserini, Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk Türkçe'ye çevirmişlerdir. Bizimde çalışmamızda çeviriden faydalanılmıştır.

Bu araştırmada, tez konusunun tespitinden itibaren çalışmanın tamamlanmasına kadar her zaman ilmi birikiminden istifade ettiğim, değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih CANKURT, yine her zaman bir dost ve yol gösterici tutumunu hiç göz ardı etmeyen, Mustafa UÇAN Bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kısa bir süre önce hayatını kaybeden ve bu çalışmayı bitirebilmem için üzerimde emeği olan Prof. Dr. Adem EFE hocamı da rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

Recep ÖZTÜRK
BURDUR, 2024

(ÖZTÜRK, Recep, Muhammed Esed'in Meâl Tefsirinde Kırâatlerin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2024)

ÖZET

Muhammed Esed'in "The Message of the Quran" adlı Meâl tefsiri, 19. yüzyılın son çeyreğinde kendisinden çokça bahsettirmiş bir eserdir. Yazıldığı dönemden itibaren eser üzerine çok sayıda çalışma yapılmışsa da Muhammed Esed'in bu Meâl tefsirinde kırâatler bağlamındaki yaklaşımı üzerinde durulmamıştır. Önemine binaen çalışmamızda Muhammed Esed'in "The Message of the Quran" adlı Meâl tefsirinde kırâatler bağlamındaki yaklaşımı ele alınmıştır.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Muhammed Esed'in hayatı ve eseleri ele alınmıştır.

İkinci bölümünde kırâatler hakkında detaylı bir bilgi sunularak kırâat farklılıkları, şâz ve sahih kırâatler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde de Muhammed Esed'in Meâl tefsirinde kırâatlerden nasıl etkilendiğini ve bu etkiyi Meâl tefsirine nasıl yansıttığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Esed'in Meâl tefsirindeki kırâatlere yaklaşımı da diğer bazı tefsirlerle karşılaştırılmalı olarak irdelenmiştir.

Bu tez çalışmasında Muhammed ESED'in Meâl tefsirinde on âyet-i kerîme-i kırâatler bağlamında tefsir ettiğini ve farklı kırâatlerin, kelimelerin anlamlarında değiştirdiğini görmemizi sağlamıştır. Muhammed ESED'in kırâatler bağlamında değindiği kelimelerin başka müfessirlerin tefsirleriyle karşılaştırılması yapılarak aralarında ki anlam farkları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine ilgili âyetlerdeki sahih ve şâz kırâatlerin manâya etkisi de gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kırâat, Tefsir, Muhammed Esed.*

(ÖZTÜRK, Recep, *The Effect of Recitations on the Interpretation of Muhammed Esed's Verses of Judgment*, Master's Thesis, Burdur, 2024)

ABSTRACT

Muhammed Esed's translation of "The Message of the Quran" is a work that has been mentioned a lot in the last quarter of the 19th century. Although there have been many studies on the work since the time it was written, the approach of Muhammad Esed in the context of recitations in this translation of translation was not emphasized. Due to its importance, our study deals with the approach of Muhammed Esed in the context of recitations in his translation of the meaning of "The Message of the Quran".

This study consists of an introduction and three parts. In the introduction part, brief information about the subject, purpose, method and method of the study is given.

In the first chapter, the life and works of Muhammad Esed were discussed, and the relevant verses in the interpretation of translation were examined in detail in the context of recitations.

In the second part, detailed information about the recitations is presented, and the differences in recitation, shaz and sound recitations are discussed.

In the third chapter, it is emphasized how Muhammad Esed was affected by the recitations in his Tafsir and how he reflected this effect on his commentary. In addition, Esed's approach to the recitations in his Tafsir has been examined in comparison with some other tafsir.

Key Words: *Recitation, Tafsir, Muhammed Esed.*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED ESED'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	3
1.2. Tefsirinden Önceki İlmî Altyapısı.....	4
1.3. Eserleri.....	5
1.4. Mekke Medine İzlenimleri	7
1.5. The Message of the Quran (Kur'ân Mesajı).....	8
1.6. Esed'in Meâl Tefsirinde Kırâatler bağlamında Tefsir Ettiği Âyetler	10

İKİNCİ BÖLÜM

KIRÂAT

2.1. Kırâatlerin Tarihî Seyri ve Önemi.....	13
2.2. Kırâat İmamları	14
2.2.1. Nâfi' b. Abdurrahman (ö. 169/785).....	14
2.2.2. Ebû Ma'bed Abdullah İbn Kesîr (ö. 120/738).....	15
2.2.3. Ebû Amr b. Âlâ el-Basrî (ö. 154/771)	15
2.2.4. Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736).....	15
2.2.5. Âsım b. Behdele (ö. 127/745).....	16
2.2.6. Hamza b. Habîb (ö. 156/773).....	16
2.2.7. Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805).....	16
2.2.8. Ebû Ca'fer Yezîd b. Ka'kâ' el-Kârî (ö. 130/747).....	16

2.2.9. Ya'küb el-Hadramî (ö. 205/821)	17
2.2.10. Halef b. Hişâm el-Bezzâr (ö. 229/844)	17
2.3. Kırâatlerin Sıhhati ve Değeri	21
2.4. Yedi Harf Meselesi	23
2.4.1. Yedi Harf Meselesindeki Farklı Görüşler	23
2.4.1. Tevâtür Oluşu	26
2.4.2. Sahih Kırâatler	27
2.4.3. Şâz Kırâatler	27
2.4.4. Mevzû Kırâatler	27
2.5. Kırâatlere Aykırı Yaklaşımlar	28
2.6. Kırâatın Diğer İlimlerle İlgisi	28
2.6.1. Tefsir İlmiyle İlişkisi	28
2.6.2. Fıkıh İlmiyle İlişkisi	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED ESED'İN MEÂL TEFSİRİNDE KIRÂATLERİN ETKİSİ

3.1. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Kerîme	30
3.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerîme	32
3.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme	35
3.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme	36
3.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme	37
3.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme	38
3.7. Saffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme	39
3.8. Zuhuf Sûresi 24. Âyet	41
3.9. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme	42
3.10. Hadîd Sûresi 18. Âyet-i Kerîme	42
3.11. Muhammed Esed'in Kırâatlere Dair Bilgi Verdiği Âyet-i Kerîmelerdeki Kırâat İmamlarının Farklı Okuyuş Biçimleri	45
3.11.1. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Kerîme	45
3.11.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerime	50

3.11.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme.....	51
3.11.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme	53
3.11.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme	54
3.11.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme	55
3.11.7. Sâffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme.....	56
3.11.8. Zuhruf Sûresi 24. Âyet-i Kerîme	57
3.11.9. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme	58
3.11.10. Hadid Sûresi 18. Âyet-i Kerîme	59
3.12. Muhammed Esed'in Kırâatlara Dair Bilgi Verdiği Âyet-i Kerîmelerdeki Sahih ya da Şâz Kırâat Farklılıkların Manâya Etkisi.....	60
3.12.1. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Kerîme	60
3.12.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerîme	61
3.12.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme	62
3.12.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme	62
3.12.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme	62
3.12.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme	63
3.12.7. Saffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme.....	63
3.12.8. Zuhruf Sûresi 24. Âyet-i Kerîme	63
3.12.8. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme	63
3.12.9. Hadîd Sûresi 18. Âyet-i Kerîme	63
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
ÖZGEÇMİŞ.....	72

KISALTMALAR

b.	: Bin-ibn
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hadis
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
Mad.	: Maddesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme eden
trs.	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kırâat ilmi, Kur'ân-ı Kerîm lafızlarının edasının keyfiyetini, ihtilaflarını, nakillerini bilmek, gelecek nesillere aktarmak ve kırâatiyle ibâdet edilen Kur'ân-ı Kerîm'in, Peygamberimizden kıyâmete kadar tahrife uğramadan olduğu gibi aktarılmasını sağlayan bir ilim dalıdır. Kırâat ilmi Kur'ân lafızlarının yedi harf ruhsatı üzerine nazil olmasına dayanmaktadır. Bu ilim Peygamberimizden ashâbına, onlardan da sonraki nesillere arz-sema yoluyla aktarılarak günümüze de ulaşmıştır. Sağlam râvî zinciriyle rivâyet edilerek, kaynaklarının belirtilmesi şartıyla kırâat ilminin en belirgin özelliği ise "fem-i muhsin"den arz ve sema ile sürdürülmesidir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Allah celle celâluhu tarafından bize gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in sahâbe döneminden bugüne kadar okunarak, ezberlenerek ve okutarak ulaşmasında kırâat ilmi'nin çok önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu ilim sayesinde Kur'ân-ı Kerîm tahrîf ve tağyîrden korunmuş, günümüze kadar şeksiz bir şekilde ulaşmıştır. Kırâat ilminin bir diğer katkısı da mânâ zenginliğine; zıtlık ve çelişki oluşturmadaan âyetlerin farklı fakat daha geniş tefsir ve teviline imkân sağlamış olmasıdır.

Araştırmamızın konusu, Muhammed Esed'in The Message of the Quran adlı Meâl tefsirinde âyetleri tefsir ederken, kırâatleri ne şekilde ele aldığı, mânâyâ nasıl etki ettiği meselesi ve diğer müfessirlerle mukayeseli olarak değerlendirilmesidir.

Bu minvalde çalışmayı yaparken edindiğimiz amacımız, Muhammed Esed'in âyetleri tefsir ediş şeklini ve kıraatlerden ne derece etkilendiğini tespit ve tahlil etmektir.

Araştırmanın Metodu ve Yöntemi

İnsanlığa gönderilen son ilahi rehberi anlamak ve bir hayat manzumesi haline getirmek, her mümin için vazgeçilmez bir olgudur. Bu çalışmamızda tefsir ve kırâat eserlerinden âzami derecede faydalanılmıştır. Kırâatlerin farklı vecihleri ele alınarak ve kırâat edilen kelimeler de anlam bakımından karşılaştırılmıştır. Tespit edilen kırâat farklılıklarının, mânâyâ ne derece etki ettiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında, öncelikle kırâat alanındaki bilimsel çalışmaları, ilgili tez ve makaleleri tespit ettik. Kırâat ilminin literatürde ki yerini ve istikametindeki

birçok telifi tarayıp, konuları irdeleyerek bu çalışmayı meydana getirdik. Tefsir ve kırâat ilimlerinin birçok ortak yanı vardır. Dolayısıyla tefsir alanındaki (*Tefsîrû'l-Celâleyn, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, Mefâtihu'l-Gayb, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*) gibi eserlerden de âzami derecede istifade edilmiştir. Kırâat alanında da *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtü'l-Kurrâ, Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-'Aşr,* gibi eserlerden faydalanılmış ve kırâatle ilgili tecvit bilgilerini ele alarak çalışmamızın sınırlarını genişleterek sunmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED ESED'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Müslüman olmadan önce Leopold Wiess adını almış ve sonra da Müslüman olan Muhammed Esed Ukrayna'nın batısında Galiçya denilen bölgede Yahudi bir aile de 2 Temmuz 1900 tarihinde hayata gözlerini açmıştır. Haham olan bir dedenin torunu ve avukatlık mesleğini icra eden bir babanın oğlu olan Esed, gelenek ve göreneklerine bağlı olan ailenin tavsiyeleriyle sağlam ve esaslı bir eğitim almıştır. Mensubu olduğu ailesinin geleneğine göre İbrâniceyi ve Aramiceyi öğretmenlerden özel ders alarak öğrendi. Avusturya da ki Viyana Üniversitesinde iki sene felsefe ve sanat tarihi gibi alanlarda eğitim aldı.¹ Fakat Müslüman kimliğine kavuşana kadar gazetecilik alanında faaliyetlerini devam ettirdi. Berlin'e intikal eden Maxim Gorky ile 1920-1921 yıllarında yaptığı diyalog sonunda gazetecilik serüveni başlamış oldu. Sonraki yılda günlük yayın yapan gazete de (Franfurte Zeitung) özel ve gizli muhabir olarak Kudüs'e gitti. Siyonistlerin önderi olan ve gelecekte de cumhurbaşkanı olacak olan Hayyim Weizmann'a karşı hareketlerini ve karşıtlığını artırdı. 1924'e kadar Mısır ve Kudüs'te sosyal hayata dair birçok konuyu ayrıntılarıyla ele aldı ve kültürel hayatını zenginleştirdi. Bursa'da, İstanbul'da, Sofya'da, Belgrat'ta ve Berlin'de bulunan gazetenin merkezlerinde çalışmalar yaptı. Daha sonra İran, Afganistan, Lübnan, Suriye başta olmak üzere birçok Müslüman devletlere ziyaret düzenledi ve oralarda zaman geçirdi.

Müslüman ve diğer memleketlere yaptığı seyahatini Buhara'dan Taşkent'e ve Moskova'ya da uğrayarak nihayetine erdirdi. Muhammed Esed seyahat ederken Müslümanlara ait sosyal hayatı en ince ayrıntısına kadar irdelemiş araştırmıştır. Muhammed Esed (Leopold Weiss) eşi ile birlikte 26 yaşında iken İslâm'a girdi ve 1926 yılında Muhammed ismini aldı. Eşi ve kendisi Müslümanlığı seçtikten sonra kutsal topraklara gittiler ve hanımı orada vefat etti. Kendisi uzun bir zaman Ortadoğuda kaldı

¹ Mustafa Akman, Kur'an Mesajında Muhammed Esed, Çıra Yay. İstanbul, 2007, s. 6-7.

İslâmi araştırmalar yaptı. Dönemin Suud kralı Abdülazizle arkadaş oldu.² Libya'da başlatılmış olan bağımsızlık mücadelesine fikirleri ile destek oldu. Bu dönem içerisinde Hindistan'a gidip Muhammed Ali Cinnah (1876-1948) ve Muhammed İkbâl (1877-1938) ile görüşmeler yaptı, fikir alışverişinde bulundu.

Yine bu dönemde batı kökenli medya kurumlarında muhabirlik işlerini yürüttü. Takriben 25 yıl batıdan uzak kalan Esed, Pakistan bağımsızlığını kazanınca; devlet ve toplum düzeninin temellerini araştırma işlevini ihya edecek ‘‘İslâmî Tecdit Kurumu’’ adındaki kuruluşu ihdas etmekle görevlendirildi. 1949'da Ortadoğu dairesi başkanlığında dış ilişkiler bakanlığı, 1952'de ise Birleşmiş milletler meclisinde Pakistan'ın daimi temsilciliğini yürüttü. Pakistandaki karışıklıklar sebebiyle devlet başkanı Eyyüb Han (1907-1974) ne kadar ısrar ettiyse de Pakistan'ı terk etti.³

Uzun yıllar batıdan uzakta yaşadıkdan sonra New York'a dönen Muhammed Esed burada büyük ilgi gördü. Muhammed Esed ömrünün sonlarında İsviçre, Fas, Portekiz ve İspanya'da ilmi araştırmalar yaptı. Muhammed Esed İspanya'nın güneyinde bulunan Granada şehrinde 20.02.1992 tarihinde vefat etmiştir.

1.2. Tefsirinden Önceki İlmî Altyapısı

Muhammed Abdüh gibi şahsiyetin öğrencileriyle görüşmesi, Muhammed İkbâl'le yollarının kesişmesi ve yine Mevdûdî ile tanışması Muhammed Esed'in fikri altyapısının oluşması ve düşünce dünyasının gelişmesinde önemli yer teşkil etmiştir.

Muhammed Esed kendi yaşadığı dönemdeki siyasi olaylarla ilgili değerlendirmeler yapmıştır. İnkılâplara karşı olan Esed, İran'daki devrime de karşı çıkarak, Müslümanların içerisindeki aşırı uç fikirlere daima temkinli bakmıştır. Kadınların haklarının savunucusu olmuş ve aşırılıklardan duyduğu memnuniyetsizlikleri hep dile getirmiştir. Kadınların siyasette aktif rol almaları ve siyasi parti başkanı olmalarının temelinde Muhammed Esed'in bu çabaları yatmaktadır.⁴ Muhammed Esed Meâl tefsirinin mukaddimesinde, Müslümanların içinde bulunduğu buhranlı durumun sebebinin, Kur'ân'ın ilk nazil olmaya başladığı dönemde ki Müslümanların Kur'ân'ı

² Kemal Kahraman, ‘‘Muhammed Esed (Leopold Weiss)’’, DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2020, C. 30, s. 523-524.

³ Kahraman, ‘‘Muhammed Esed (Leopold Weiss)’’, C. 30, s. 523-524.

⁴ Kahraman, ‘‘Muhammed Esed (Leopold Weiss)’’, C. 30, s. 526

anlamış oldukları gibi günümüzde anlaşılmadığını söyleyerek dikkatleri Kur'ân'ın yani İslâm'ın ilk dönemlerine çekmiştir.

Muhammed Esed'e selefi denmesi onun İslâm'ın ilk dönemlerde ki anlayışla yaşanması gerektiği fikrinden dolayıdır. Ve yine Muhammed Esed'e modernist demelerinin temelinde onun rasyonalist ve determinist bakışı yatmaktadır. Muhammed Esed ıslahatçı bir düşünce eğilimi gösterdiği için etrafındaki insanları da kendisi gibi ıslahatçı düşüncelere sevk etmeğe çalışmıştır.

1.3. Eserleri

1. Un Romantisches Morgenland (Doğunun Romantik Olmayan Yüzü): Bu eserinde ortadoğunun izlenimleri ve ziyâretlerini konu almıştır ve bu eser Almanya'da basılmıştır.⁵

2. İslam at the Crossroads (Yolların Ayrılış Noktasında İslam: Batı Medeniyeti Karşısında Müslümanlık): Muhammed Esed, bu eserinde teknolojinin batı tarafından acımasızca saldırışını anlatmış ve Müslümanların batı teknolojisi karşısındaki güven kaybını yeniden kazanması gerektiğini ve İslâm dünyasının itibarını yüceltmeyi amaç ettiğini yazmıştır. Birçok dile çevrilen bu eserin pek çok baskısı olmuştur. Bu kitapta "Garbın Ruhu" İslâm'ın Yolu", "Haçlı Seferlerinin Gölgesi" Hadis ve Sünnetin Ruhu" birde Muhammed Esed'in İslâm ve Politika" adındaki risâlesi bu esere eklenmiştir.⁶

3. Sahih el-Bukhâri (Sahih-i Buhari, İslam'ın ilk Yılları): Buhâri'nin Peygamber efendimizin hayatı ile ilgili nakledilenleri içeren bu eser Muhammed Esed'in Medine'de geçirdiği sürede yazdığı eserdir. Muhammed Esed, İslâm tarihinin Bedir savaşına kadar olan kısmını bu eserine almıştır.

4. The Road to Mecca (Mekke'ye Giden Yol): Türkçeye de çevrilen bu eser yazarın Ortadoğu ve Arap yarımadasında geçirdiği dönemleri ve izlenimlerini içerir. Biyografi tadında olan bu eser Muhammed Esed'in gezilerini çöllerdeki yolculuğunu ta İstanbul'a kadar geçen anılarını yazmıştır. Bir bakıma İslâm'ı nasıl benimsediğinin hikâyesi olan bu eser, batılı (Avrupalı) birinin İslâm'ı araştırıp kabul edişinin ve

⁵ İsmail Çalışkan, M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, s. 20

⁶ Kahraman, "Muhammed Esed (Leopold Weiss)", C. 30, s. 527.

İslâm'la bütünleşmesinin resmidir adeta. Belirtmeliyiz ki bazı dillere çevrilen bu eser birçok insanın İslâm'ı benimsemelerine vesile olmuştur.⁷

5. The Principles of State and Government in Islam (İslâm'da Yönetim Biçimi):

Anayasa kitaplarının bir örneği mesabesinde olan bu eser, Pakistan'ın kuruluş evresinde planlanan, İslâmi bir devlet modelini oluşturacak şekilde hazırlanan anayasa örneğini hazırlama ihtiyacını karşılamak için yazılmıştır. Geçmiş dönemde yaşayan veya çağdaş dönemde yaşayan âlimlerin hiçbirisinin, Pakistan'ın kuruluşunda üzerine bina edecekleri sağlam temelleri karşılayamayacaklarını öngören Esed, yaptığı bu çalışmayı İslâm dininin temel kaynakları olan "Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamber efendimizin sünnetini temel kabul ederek ve bu alanlarda yazılmış tüm eserlerden farklı düşünerek İslâmi devlet modelinin örneğini sunmaya çalışmıştır. Pakistan devletinin, istikbalde anayasasını oluşturacak somut delilleri meydana getirmek için İslâm devlet modelini vücuda getirdiğini ifade etmiştir.⁸

6. This Law of Ours and Other Essays (Bizim olan Yasa ve Diğer Makaleler):

Muhammed Esed, Batı medeniyetinin ve İslâm Dini'nin temellerini oluşturan manzumelere ilişkin fikirlerini, Pakistan devleti ve Pakistan'ın tebaası için tasarladığı devlet modelini ve İslâmi bir sistem veya İslâmi bir anayasa şekli hususlarında o döneme kadar yaptığı sohbetlerini ve medyada (radyo, gazete) icra ettiği programlarını barındıran bir eserdir.

7. The Message of Quran (Kur'ân Mesajı):

Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk tarafından "Kur'ân Mesajı Meâl-Tefsir" ismiyle tercüme edilerek basımı İstanbul'da 1999 yılında yapılmıştır. Muhammed Esed bu eseri yazmasının sebebini şöyle açıklar: "Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'i ilk dönem Müslümanların anladığı gibi anlamadıkları için problem yaşamadıklarıdır. Muhammed Esed, İslâm'ı kabul edip Müslüman olduktan sonra Müslümanların durumlarını çok düşünmüş ve bir şeyler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ve yapılması elzem olan şeylerin en başında ilk dönem Müslümanları anlayıp onların İslâm'ı anlayış tarzlarını benimsemek olduğunu dile getirmiştir. İslâm'ın ve Kur'ân-ı Kerîm'in öteden beri yanlış

⁷ Meryem Demiray, Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 37; Kahraman, "Muhammed Esed (Leopold Weiss)", C. 30, s. 526.

⁸ Demiray, Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu, s. 39-40; Muhammed Esed, İslâm'da Yönetim Biçimi, çev. M. Beşir Ersoy, Yöneliş Yay., İstanbul, 1995, s. 27.

anlaşıldığı onların içinde bulunduğu durumdan kurtulmalarının yollarını düşünmüş ve bununla alakalı birçok çalışma yapmıştır. Ona göre yapılması gereken en önemli şey ilk dönem Müslümanları anlamak, ardında da Müslümanların en önemli kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîmi anlamaktır. İslâm'ın bu zamana kadar doğru bir şekilde anlaşılmadığı için batı veya başka insanlara da doğru anlatılamamıştır. Esed, okuyucu kitlesini batılı okuyucu olarak belirlemiştir. Bu durum da pozitivist veya rasyonalist felsefenin hâkim olduğu bir çevreye Kur'anî meselelerin aktarılması amaçlandığı anlamını taşır. Kaleme aldığı eserlerinde çoğunlukla asıl amacının, İslâm dini'ni ve Kur'ân-ı Kerîm'i, anlayamayan veya yanlış anlayanlara ve yahut da hiç tanımayan insanlara en özet ve anlaşılır şekliyle ifade etmek olduğunu dile getirmiştir.

İslâm'a inananlar için Kur'ân-ı Kerîm rahmet vesilesi, hidayet kaynağı ise de; İslâm'a inanmayanlar için öyle olmadığını ifade eden Muhammed Esed, Müslümanlar nezdinde Allah kelamı ve ilâhi buyruk olan Kur'ân-ı Kerîm, Müslüman olmayanlar için, mevcut Kur'ân meallerine bakarak farklı algılandığına vurgu yapmıştır. Yani bir gayri Müslim batılı şahsın Kur'ân'da, orijinal halinden okuyan bir Müslümanın gördüğünü göremeyebileceğini, çünkü Kur'anın Arapçasını ve indiği coğrafyadaki insanların kelimelere yükledikleri anlamları bilmediklerinden, Kur'ân'ın tutarlı olduğunu fark edemez, bilakis tutarsız ve dağınıkmış gibi algırlar.

1.4. Mekke Medine İzlenimleri

Muhammed Esed, “insanoğlu hiçbir dönemde bu kadar sekülerizmi ön planda tutmamıştı” diyor ve bu girdaptan kurtulmak için çareler de arıyordu. Metroda yaşadığı olay, (varlıklı ama mutsuz adamın hali) ⁹ ve yine yirminci yüz yılda insanoğlunun bu zorlu yolculuğunun serüvenini rehbersiz sürdüremeyeceğini, Hz. Muhammed'in söylediklerinin hikmetlerini düşündükçe bu sesin daha yükseklerden geldiğini düşünerek sesin kaynağını merak etme duygusu onu İslâm'a adım adım yaklaştırıyordu. Muhammed Esed, bir zaman sonra Müslüman olduğunu açıklamıştı. Esed, Müslüman olduktan kısa bir süre sonra eşi Elsa da Müslüman olmuştur. Daha sonra altı yaşındaki oğluyla birlikte Mekke'ye hacc yapmak amacıyla gitmişlerdir. Muhammed Esed'in

⁹ Muhammed Esed, Mekke'ye Giden Yol, çev. Cahit Koytak, İnsan Yayınları, İstanbul, s. 408-410.

hanımı Elsa hacca gittikten dokuz gün sonra ne olduğunu bimedikleri bir hastalıktan dolayı vefat etmiştir.¹⁰

Esed, o yıl Kral Abdülaziz'le tanışmış, dostlukları uzun yıllar sürmüş ve hayatının dönüm noktası olmuştur bu tanışma. Yeniden evlenip çocuğu olan Esed, Medine'de birçok olaya müdahil olmuştur.¹¹

Bu arada Medine'de tarih ve tefsir başta olmak üzere İslâmî ilimleri okumuş, Buhârî'nin tercüme ve şerhiyle uğraşmıştır. 1974'te Muhammed Ali Cinnah ve Muhammed İkbâl'le tanışmıştır. Ehemmiyetli işlerle uğraşan Esed, 1952 yılında Pakistan'ı Birleşmiş Milletler'de temsil etmiştir. "Mekke'ye Giden Yol" adlı hatırat kitabını yazan Esed, ömrünün geri kalanını Kur'ân-ı Kerîm-i araştırmaya adanmış. Hindistan ve Pakistan'daki yıllarını da içeren "Mekke'ye Giden Yol" adlı kitabını tamamlayamadan 1992 yılında İspanya'da ikamet ettiği evinde vefat etmiştir.¹²

1.5. The Message of the Quran (Kur'ân Mesajı)

Meâl Tefsirin Yöntemi ve Genel Özellikleri

Arapça gramer ve belâğatı açılarından başka meallerle kıyaslandığında kendisinden söz ettirmeyi başaran, 1980'lerde kaleme alınan Muhammed Esed'in Meâl tefsir eseri, onca eleştiriye rağmen en çok rağbet gören Meâl çalışmalardan biri olmayı başarmıştır.

Muhammed Esed, üç temel esas üzerine bina ettiği eserinde:

Birincisi; Kur'ân-ı Kerîm'deki anlamların Vahiy sürecinin ilk dönemlerinde ki anlamlarıyla ele almak yani nazil olmaya başladığı dönemdeki anlamlarını almış, kelimeleri sonraki dönemlerde kazandırılan mânâlarıyla ele almamıştır.

İkinci olarak da; Kur'ân-ı Kerîm'in i'caz yönünün olduğu gerçeğini unutmadan, insanı heran aciz bırakacak bir belâğata sahip olduğu gerçeği üzerinde durmuştur.

Üçüncü temel ilke ise; ilmi çevrelerce de malum olan klasik Kur'ân-ı Kerîm tefsirlerinde, Kur'ân-ı Kerîm-i Kur'ân ile tefsir etmek olarak bilinen metodu

¹⁰ Esed, Mekke'ye Giden Yol, s. 408-410.

¹¹ Betül Yağsağan, "Editörden", *Uygur Fikir ve Hayal Dergisi*, Birun Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, S. 1, s. 8.

¹² Çalışkan, M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi, s. 20.

uygulamıştır. Bu ilkenin dayandığı temel ise Kur’ân-ı Kerîm’i birer bölünmez bütün olarak ele alıp ve her parçasının birbirinin tamamlayıcısı olduğu düşüncesi temelidir.

Muhammed Esed, kaleme aldığı Meâl tefsirinde düzenlemesini Mushaf-ı şerife göre yapmış, sûre-i şeriflerin baş kısımlarına özet ve açıklayıcı bilgilendirmeler eklemiştir. Esed, Meâl tefsirinin mukaddimesinde de belirttiği gibi Kelimelere mânâ verirken İslâm’ın ilk yıllarındaki anlamlarını almış, yani peygamber efendimizin zamanında kelime hangi anlamda ise, Muhammed Esed’de aynı anlamı eserinde kullanmış, gerekli olan açıklamaları ise dipnot ya da tırnak içinde belirtmiştir. Muhammed Esed, Kur’ân-ı Kerîm’i tefsir ederken parça parça ele almak yerine bir bütün olarak ele almıştır.

Bu metodun sonucunda tefsirine baktığımızda çoğu yerde Kur’ân-ı Kerîm-i Kur’ân’la tefsir ettiğini görmekteyiz. Muhammed Esed, Meâl tefsirinde farklı âyet ve sûrelere de atıf yaparak eserini detaylandırarak yazmaya çalışmıştır. Muhammed Esed, bu durumu biraz daha etkileyici biçimde izah edebilmek için, Yüce Allah’ın farklı zamanlarda insanlara peygamberleri vasıtasıyla inzal ettiği kutsal kitap ve ilahi buyrukların da bir bütün olarak ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği fikrini savunmuştur. Bu sebeptendir ki Esed’in Meâl tefsirinde diğer kitaplara atıf yaptığını görmekteyiz.¹³

Muhammed Esed, Meâl tefsirinde âyetlerin sebab-i nüzûllerini açıklamış, fakat âyetlerdeki genel nitelikteki mesajları daha ön planda tutmuş, öyle ki zaman zaman sebab-i nüzûllerin çok da öneminin olmadığı algısını okuyucuda oluşturmuştur. Esed’in bu tutumundaki gâye dönemindeki insanlara Kur’ân-ı Kerîm’i daha güzel aktarabilme ve gerçeği kavratılabilme düşüncesidir.

Müellif, eserinde kelimelerdeki kök ve yapı özellikleriyle ilgili olarak kelimenin lügat anlamlarına çok kez yer verirken, Arapçaya olan vukufiyeti sebebiyle kalıp cümlelerin tercümesinde kelime çevirisinden ziyade başka dillerdeki karşılığı olan başka deyimlerle ifadelerini zikretmektedir. Muhammed Esed, Kur’ân’ın anlamını, Kur’ân-ı Kerîm’e bağlı kalarak tercüme etmeyi amaç edindiği için kelimelerdeki lafız mânâlarına bağlı kalmayıp başka mânâlarını parantez içinde açıklamıştır. Muhammed

¹³ Demiray, “Muhammed Esed’in Kur’an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu”, s. 293.

Esed tefsirindeki bir başka ayrıntı ise, onun dipnotlara ve parantez içerisindeki açıklayıcı bilgilere bolca yer vermesi eserin başka bir özelliğini göstermektedir.

Beşer üstü bir belağata sahip olan bir metnin; beşerin çabalarıyla farklı dillere çevirisinin olmayacağı, olsa bile noksan kalacağını ifade eden Esed, eksik veya kapalı kalan mânâyı, dipnotlar ve parantez içi açıklamalarla tamamlamaya çaba sarf etmiştir. İşte bu sebeptir ki tefsirinde yer verdiği onca dipnot ve parantez içi açıklamaları, eserine Meâl tefsir adını verdirmiştir. Eser daha sonraları yazılan birçok eseri etkilemiştir. İshak Özgel'e göre şekil olarak Muhammed Esed'in Meâli; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Meâline benzetilmiş ve tefsirinden de çokça yararlanılarak bol dipnotlu bir Meâl-tefsir haline getirilerek neşredilmiştir.¹⁴

Muhammed Esed'in Meâl tefsirinin başka bir özelliği de müteşabih âyetleri tefsiri ve gayba dair değerlendirmelerde bulunmasıdır.

Mesela Bakara sûresinde geçen “siyah-beyaz iplik” Bakara 2/187 âyetteki, fecrin günün beyazlaması ve gecenin karanlığı,¹⁵ Bu hususta şu örneklerde verilebilir: Şeytan'ın Hz. Âdem'e secde etmemesi, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten çıkarılması, şeytana kıyâmete kadar mühlet verilmesi gibi olaylar birer örneklerdir.

Muhammed Esed, Meâl tefsirini yazarken klasik İslâmi eserlerden ziyadesiyle yararlanmış, bu faydalanmanın önemini ve ne kadar gerekli olduğunu da ifade etmiştir. Esed, tefsirin önsöz kısmında düstur edindiği yöntemi yazdığı bölümde “Arap dilbilimcilerin ve birçok müfessirin eserlerine” başvurarak tefsirini meydana getirdiğini açıklamıştır.¹⁶

1.6. Esed'in Meâl Tefsirinde Kırâatler bağlamında Tefsir Ettiği Âyetler

Kur'ân-ı Kerîm, Âdemoğlunu huzura erdirip iki cihanda kurtuluşa erdirme gayesiyle gönderilmiştir. İnsanlar için bir hayat kaynağı ve hidayet rehberidir. Kur'ân-ı Kerîm'in bu amacının gerçekleştirilmesi çeşitli kaideleri muhataplarına belirli çerçevede sunmasıyla gerçekleşmiştir.

¹⁴ İshak Özgel, “Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in “Âyet” Kelimesi Çevirisi Üzerine”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/2, S. 19, ss. 151-171.

¹⁵ Demiray, “Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu”, s. 82.

¹⁶ Demiray, “Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu”, s. 49

İslâm dininin en temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği usûl ve esaslar üç başlık halinde ele alınmıştır.¹⁷

1- İnanç esasları ile ilgili hükümler

2- Ahlâkla ilgili hükümler

3- İnsan söz, fiil ve davranışlarını “insanoğlunun sosyal hayattaki münasebetlerini düzenleyen ve fıkıh hükümlerini bildirip açıklayan Kur'ân âyetlerine ahkâm âyetleri denmektedir.” Kur'ân-ı Kerîm'deki fikhî konularla ilgili hükümler de ikiye ayrılır:

1-İbadetlerle ilgili hükümler (89 ayet)

2-Muâmelâtla ilgili hükümler: Bireylerin birbirleriyle ilgili münasebetlerini düzenleyen muâmelâtla ilgili ayetler

Esed'in kırâatler bağlamında tefsir ettiği âyetler şunlardır:

1-Bakara Sûresi 102. âyet-i kerîmesi

2-Mâide Sûresi 112. âyet-i kerîmesi

3-A'raf Sûresi 40. âyet-i kerîmesi

4-Enbiyâ Sûresi 4. âyet-i kerîmesi

5-Sebe' Sûresi 19. âyet-i kerîmesi

6-Yâsîn Sûresi 38. âyet-i kerîmesi

7-Sâffât Sûresi 130. âyet-i kerîmesi

8-Zuhruf Sûresi 24. âyet-i kerîmesi

9- Tûr Sûresi 28. âyet-i kerîmesi

10- Hadîd Sûresi 18. âyet-i kerîmesi

Muhammed Esed'in Meâl tefsiri; kırâatler bağlamında tefsir edilen on adet âyet-i kerîme içermektedir.

Esed, Meâl tefsirinde başka hiçbir âyet-i kerîmede kırâatlere değinmemiştir. Yapılan bu yüksek lisans tez çalışmamızda amaç, Muhammed Esed'in Mâal tefsirinde

¹⁷ Mehmet Erdoğan, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İFAV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 39.

hangi ayetleri kırâatler bağlamında tefsir ettiğini tespit etmeye çalışmak, bu bağlamda nasıl değişiklikler meydana geldiğini tespit etmektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT

Sözlükte kırâat “okumak, tilâvet etmek,” anlamında masdar olup; tilavet mânâsında isimdir.¹⁸ Kökü aynı olan Kur’ân şeklindeki masdarıyla gelen kelimeyle eş anlamlıdır. İbnü’l-Cezerî der ki: Kırâat ilmi, “Kur’ân-ı Kerîm’in nasıl okunacağını ve râvilerinin bilinmesiyle kelimeler üzerindeki değişik okuma biçimlerini ele alan bir ilimdir”¹⁹ Kırâat ilmindeki “kârî, kurrâ, mukrî, mübtedî, mütevassıt, muntehî, râvi, tarîk, vecih” vb. kelimeler bu ilim içerisinde sıkça rastlanan terimlerdir. İsm-i fâil olan kârî “Kur’an tilâvet eden” demek olup ikiye ayrılır:

1- Mübtedî: İfrad metoduyla okumayı hem öğrenen hemde farklı üç tane kârinin okuyuşunu bilene denir.

2-Muntehî: Kârielerin okuyuş şekillerinin ekseriyetini kırâat ederek nakledene denir. Mukrî ise, fem-i muhsinden muttasıl senedle kırâat eden kişiye denir. Hz. Peygamber bu kavramı 1. Akabeden sonra farklı kabilelere Kur’ân öğretmek için gönderdiği Mushab b. Umeyr için kullanmıştır.²⁰ Kırâatleri imamlardan alana râvi, o râvinin kırâatine de rivâyet denilmiştir. Kırâat imamlarının birden fazla râvîsi olmasına rağmen eserlerde ikişer olarak nakledilmiştir.

Kırâati râviden alana nisbet edilirse ona tarik denir. (Nâfi‘ kırâatinin Kâlûn rivâyetinin Ebû Neşît tariki gibi). Ülke ve yörelerde benimsenen ders usullerine farklı isimler verilmiştir. Örnek: Mısır tariki; İstanbul tariki gibi.²¹

2.1. Kırâatlerin Tarihî Seyri ve Önemi

Kırâat, Kur’ânî ilimler açısından en önceliklidir. Çünkü Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem özenle okuyor, sahâbeye aktarıyor ve onlar da başkalarına öğretiyordu. Hocanın talebesine kırâati öğretmesi; *Semâ* (hocadan kırâati dinleyerek

¹⁸ Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcu’l-Arus min Cevahiri’l-Kâmûs*, y.y., Kuveyt 1982, C. 1, s. 363-365.

¹⁹ Abdülhamit Birişik, “Kırâat”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2022. C. 25, ss. 425-432; Cankurt, F., (2018), *Kırâat İlminin Türkiye’deki Seyri (Kırâat Bibliyografyası)*, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 4, C. 4, S. 1, s. 55-118.

²⁰ Ebû’l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-Nihâye fî Tabakâtü’l-Kurrâ*, nşr. G. Bergstraesser, *Mektebetü’l-Hancî*, Mısır-1933, C. 2, s. 299

²¹ Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, s.116-124.

alma), *Müşâfehe* (hocanın ağzına bakarak kırâati ağzından alma ve ona yani hocaya okuma ve tashih ettirme), talebenin hocasından kırâati öğrenmesi şeklinde, *arz* ise (talebenin bir hocanın huzurunda Kur’ân-ı Kerîmi ezberden veya mushaftan okuyarak kırâatini dinletme) veya eda biçiminde olur.²² Ramazan ayında Cebrâil (a.s) ve Hz. Peygamberimiz Kur’ân-ı mukabele ediyorlardı. Peygamberimiz ve Cebrâil aleyhisselam aralarında geçen bu olaya “*arza*” denmekte olup, Rasûlullah’ın ahirete irtihalinden önceki Ramazan ayında bu olayın iki kez gerçekleştiği rivâyet edilmiştir.²³ Rasûlullah Kur’an’ın doğru ve yavaş okunmasını emrediyordu. “*Tertîl*” kelimesinin geçtiği sûrelerdeki âyetlerde de yavaş ve anlayarak okumak anlaşılmıştır.²⁴ Hz. Peygamber Kur’ân’ı, genellikle her âyetin sonunda vakfederek, tertîl (ağır ağır) üzere okurdu.²⁵

Kırâat ilminde “*Yedi Harf*” üzerine indirilmiş olması okuyuşlardaki farklılığın temel dayanağının olduğunu gösteriyor. İlk defa kırâatleri yediye tahsis eden Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid dir.²⁶ Sahâbe, Peygamber efendimizden sonra da farklı okuyuşları ve ilgili rivâyetleri muhafaza etmiştir. Kur’ân’ın Hz. Ebû Bekir döneminde toplanıp Hz. Osman döneminde çoğaltılması çalışmalarında da Kırâatlere vakıf olan sahâbelerin bilgilerine başvurulmuştur.

Kırâatler üzerinde vuku bulan ihtilafları sonlandırmada Hz. Osman döneminde gerçekleştirilen şahsi Kur’ân nüshalarının yakılması emrinin etken olduğunu görüyoruz.

Sahâbenin üzerinde ittifak ettiği Hz. Osman hattı Müslümanlar arasında meşhur olmuştur. Kırâat ilmiyle ilgili telifler gösteriyor ki bu ilim tabiine kadar uzamaktadır. Kırâatlerin okuyuşlarının mevzu edildiği ilk telifi İbnü’l-Cezerî’de görüyoruz.²⁷

2.2. Kırâat İmamları

2.2.1. Nâfi‘ b. Abdurrahman (ö. 169/785)

Kırâat imamlarından kuşkusuz ilk akla geleni Nâfi‘ b. Abdurrahman’dır. Nâfi b. Abdurrahman’ın asıl memleketi İsfahandır.²⁸ Kırâat alanında Medine kurrâsı olarak

²² Mehmet Mahfuz Ata, “Kur’ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C. 30, ss. 167-189.

²³ Ata, “Kur’ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları”, s. 168.

²⁴ el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4.

²⁵ Müsned, 6, 288, 302; Buhârî, “Fezâ’ ilü’l-Kur’ân”, 29, 30.

²⁶ Mehmet Mahfuz Ata, Kevâşî ve Kur’ân Yorumu, Berikan Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 220.

²⁷ Abdülhamit Birişik, Kırâat İlmi ve Tarihi, Emin Yayınları, Bursa, 2004, s. 91-93.

²⁸ Tayyar Altıkulaç, “Nâfi‘ b. Abdurrahman”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, C. 32, ss. 287-289.

ünlenmiş olup muttasıl kırâat râvî zinciriyle Hz. Peygamberimize kadar Übey b. Kâ'b rivayetiyle kavuşur. Onlarca tâbiîn arasından, İmam Nâfi kendi uslûbunu (okuyuşunu) meydana getirir. İmam Nâfi'nin bir üstadı Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec, olurken Kâlûn ve Verş ise Nâfi okuyuşunun en önemli meşhur râvîleridir. Mekkî b. Ebû Tâlib, Nâfi' ve Âsım'ın okuyuşlarını, kırâatler içerisinde yüksek derecede olan, râvî zinciri en muttasıl olan, dilbilgisi yönünden en belîğ olanı olarak kabul eder.²⁹

2.2.2. Ebû Ma'bed Abdullah İbn Kesîr (ö. 120/738)

Kendisi tâbiundan olup İbn Kesîr mahlasıyla ün kazanmış olup esasen İran'lıdır. Kâbe imamlığını yapmıştır. Mekke kurrâsından kabul edilir. Hz. Peygamberimize kadar Mücâhid b. Cebr - Abdullah b. Abbas - Übey b. Kâ'b rivayetiyle ulaşılmış, öğrencilerinden Bezzî ve Kunbül hocalarının kırâatini meşhur hâle getirmişlerdir. Mekke'de dünyaya gelmiş ve yine Mekke'de vefat etmiştir.³⁰

2.2.3. Ebû Amr b. Âlâ el-Basrî (ö. 154/771)

Ebû Amr, Basra kurrâsındandır. Mekke'de dünyaya gelmiştir. Ebû Amr'ın okuyuş şekli, Hz. Peygamberimize Mücâhid b. Cebr Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yer aldığı râvî zinciriyle kavuşmuş, öğrencileri olan (Dûrî ve Sûsî) kurrâlarının rivayet etmeleriyle meşhur olmuştur. Ömrünün büyük bir kısmını Basra'da devam ettirdiğinden dolayı Basrî nisbesiyle malum olmuştur.³¹

2.2.4. Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736)

Kökenleri Yemen'e dayanan, Ebû İmrân künyesi ile bilinen İbn Âmir, Şam kurrâsından sayılır. Kırâati Peygamberimize Mugîre b. Ebû Şihâb el-Mahzûmî sened zinciriyle kavuşmaktadır. Hişâm b. Ammâr ve Ebû Amr İbn Zekvân'ın rivayet etmeleriyle ün kazanmıştır. Soyu Yemen'de bulunan Himyer'in kolu olan Yahsub kabilesine dayandığından dolayı Yahsubî künyesi ile anılmaktadır.³²

²⁹ El-İmam Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî (h.745-794), el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân, thk, Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî, Dâr'ul-Hadis Kahire, 1427/2006, s. 226.

³⁰ Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, C. 2, s. 289; M. Sirâceddin Öztoprak - Kadir Canatan, Kur'ân Kırâatı - Kırâat-ı Aşere-2, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, s. 65.

³¹ Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, C. 1, s. 262.

³² Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, C. 1, s. 380.

2.2.5. Âsım b. Behdele (ö. 127/745)

Kûfe kurrâsındandır. Hz. Ali'nin kırâatini Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den almış râvisi Hafs'a öğretmiş ve İbn Mes'ûd'un kırâatini ise Zir b. Hubeyş'ten almış ikinci râvisi olan Ebû Bekir Şu'be'ye öğretmiştir. Âsım b. Behdele Kûfe'de dünyaya gelmiş ve yine bu şehirde vefat etmiştir.³³ Müslümanların çoğunluğuna yayılarak ulaşan Âsım kırâati Müslümanlar arasında en çok okunan kırâat olmuştur. Bazı kaynakların bildirdiğine göre İmam Âzam Ebû Hanîfe bile kırâati İmam Âsım'dan öğrenmiştir.³⁴

2.2.6. Hamza b. Habîb (ö. 156/773)

Kurrâ-i Kufeden sayılan ve Basra'lı olan, İmam Hamza b. Habîb'in 156/773 tarihinde Hulvan'da vefat ettiği bilinmektedir. Kırâat şekli Peygamberimize kadar Muhammed b. Abdurrahman Abdullah b. Mes'ûd senetleriyle kavuşmuş, öğrencileri Hallâd b. Hâlid ve Halef b. Hişâm'ın rivayet etmeleriyle günümüze kadar gelmiştir. Hamza b. Habîb belirli bir zaman imamlık görevini yapmış olsada genel itibariyle zeytinyağı alım satımı yapmıştır. Uğraştığı zeytinyağı ticaretinden dolayı kendisine "ez-Zeyyat" denmiştir.³⁵

2.2.7. Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805)

Aslen İran'lı sayılan imam Kurrâ-i küfedendir. Okuyuş şekli Peygamberimize kadar Hamza b. Habîb, senediyle ulaşır. Öğrencilerinden Ebü'l-Hâris ve Dûrî'nin, hocalarının kırâat şeklini, rivayet etmeleriyle meşhur olmuştur. Tam adı Ebü'l Hasen Ali b. Hamza b. Abdullah el- Kisâî el- Kûfi olan imamın dünyaya geldiği tarih tam bilinmemekle beraber yetmiş yaşında vefat ettiği bilinmektedir. İmam Cezeri, yukarıda belirtilen doğum ve ölüm tarihlerinin en bilinen tarihler olduğunu söylemiştir.³⁶

2.2.8. Ebû Ca'fer Yezîd b. Ka'kâ' el-Kârî (ö. 130/747)

Kurrâ-i Medine'dendir. Okuyuş şekli Peygamberimize kadar Abdullah b. Ayyâş, Übey b. Kâ'b senetleriyle kavuşmaktadır. Öğrencileri İbn Cemmâz ve İbn Verdân'ın

³³ Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, C. 1, s. 348.

³⁴ Mustafa Yıldırım, Kırâat İlmine Giriş, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2013, s. 69

³⁵ Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, C. 1, s. 238; Feyizli, Kırâat-i Aşera, s. 56.

³⁶ Cezerî, en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr, C. 1, s. 172.

hocalarındaki öğrendikleri okuyuş şeklini rivayet ederek hocalarının kırâati meşhur olmuştur. Medine’de yaşamış ve yine Medine’de vefat ettiği bilinmektedir.³⁷

2.2.9. Ya‘küb el-Hadramî (ö. 205/821)

Kurrâ-i Basra’dan sayılır. Kırâat senedleri Sellâm b. Süleyman Übey b. Kâ‘b gibi sahâbelere kadar uzayan senedlerle Peygamberimize kadar kavuşur. Basra camii’nde imamlık görevini sürdürmüştür. “el- Cami” isimli eseri ile “Vücu‘ü’l-Kıraat”, “Vakfû’t- Tam” adlarındaki eserleri kaleme almıştır. Kırâat şekli öğrencilerinden olan Ravh ve Ruveys’in rivayet etmeleriyle üne kavuşup günümüze ulaşmıştır.³⁸

2.2.10. Halef b. Hişâm el-Bezzâr (ö. 229/844)

Kurrâ-i Kûfe’den sayılır. Kırâat şeklini Süleym b. Îsâ’dan, İshak el-Müseyyebî’den almıştır. Öğrencilerinden İdrîs b. Abdülkerîm ve İshak b. İbrâhim el-Verrâk, bu kırâatin günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Ebû Muhammed künyesiyle anılır.³⁹

Kurrâların, Yedili, Onlu ve On Dörtlü tasnifleri ve Râvileri⁴⁰

			Ölüm tarihleri	
On Dört Kırâat (Erbaate Aşer)	On Kırâat (Aşere)	Yedi Kırâat (Seb‘a)	1. Nâfi‘	169 (785)
			a) Kâlûn	220 (835)
			b) Verş	197 (812)

³⁷ Ali Celaleddin Karakılıç, Tecvîd İlmi Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri, Kalkan Matbaası, Ankara, 2011, s. 211.

³⁸ Karakılıç, Tecvîd İlmi Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri, s. 211.

³⁹ Cezerî, Gâyetü’n-Nihâye, C. 1, s. 246-247.

⁴⁰ Birişik, “Kırâat”, DİA, C. 25, s. 426-433.

			2.İbn Kesîr	120 (738)
			a) Bezzî	250 (864)
			b) Kunbül	291 (904)
			3.Ebû Amr	154 (771)
			a) Dûrî	248 (862)
			b) Sûsî	261(874)
			4.İbn Âmir	118 (736)
			a) Hişâm b. Ammâr	245 (859)
			b)İbn Zekvân	42 (857)
			5. Âsım	127 (745)
			a)Ebû Bekir Şu‘be b. Ayyâş	193 (808)
			b)Hafs b. Süleyman	180 (796)

		6.Hamza b. Habîb	156 (773)
		a) Halef b. Hişâm	229 (844)
		b)Hallâd b. Hâlid	220 (835)
		7. Kisâî	189 (805)
		a) Ebü'l-Hâris	240 (854)
		b) Dûrî	248 (862)
		8. Ebû Ca'fer el-Kârî	130 (747-48)
		a) İbn Verdân	160 (777)
		b) İbn Cemmâz	170 (786)
		9. Ya'kûb el-Hadramî	205 (821)
		a) Ruveys	238 (852)
		b) Ravh b. Abdülmü'min	235 (849)
		10. Halef b. Hişâm	229 (844)

	a) İshak el-Verrâk	286 (889)
	b) İdrîs b. Abdülkerîm	292 (905)
	11. İbn Muhaysın	123 (741)
	a) Bezzî	250 (864)
	b) İbn Şenebûz	328 (939)
	12. Yezîdî	202 (812)
	a) Süleyman b. Hakem	235 (850)
	b) Ahmed b. Ferah	303 (916)
	13. Hasan-ı Basrî	110 (728)
	a) Şücâ' b. Ebû Nasr	190 (806)
	b) Dûrî	248 (862)
	14. A'meş	148 (765)
	a) Ebü'l-Abbas el-Muttavviî	371 (982)
	b) Şenebûzî	388 (998)

2.3. Kırâatlerin Sıhhati ve Değeri

Kur'ân-ı Kerîm'in en temel yönlerinden biri de sesi güzel kullanma ve kendine özgü bir tavır ve edayla okunan kutsal, belîğ bir kitap olmasıdır. Hz. Peygamberimizin uygulamalarında da bunu görmekteyiz. Örnek: Nitekim Resûl-i Ekrem'in Übey b. Kâ'b'a: "Allah bana Kur'ân'ı sana okutmamı emretti"⁴¹ demesi Kur'ân'ın herkesin kendisine göre okuyacağı bir metin olmadığını gösteren delillerden bir başkasıdır. Peygamber efendimiz sahâbeye Kur'ân-ı Kerîmi ağır ağır okumuştur. Sahâbeler de Peygamber efendimizden muşâfehe, arz ve sema yöntemleriyle Kur'ân-ı Kerîmi öğrenmiş ve böylece sonraki nesillere taşımışlardır.⁴² Kırâat ilminin Müslümanlara farz-ı kifâye olduğu nakledilmiştir.⁴³ Peygamber efendimiz, Kur'ân-ı Kerîmi Cebrâil (a.s.)'dan semâ yoluyla almış (el-Kıyâme 75/17), ve ona arz etmiştir. Sahâbeler de Peygamberimizden aynı yöntemle Kur'ân okumayı öğrenmiştir.

Hz. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil aleyhisselam aleyhisselam vesilesiyle almış olduğu vahyi kendisine inananlara okumuş,⁴⁴ yazdırmış ve ezberletmiş daha sonra da sûrelerin dizinini belirtmiş⁴⁵ ve her yıl ramazan ayında Cebrâil (a.s.) yaptığı arzalarla⁴⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in korunmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) vahyedilen âyet-i kerîmeleri yazması ya da yazdırması kendisine emredilmediği halde Hz. Peygamberimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini ashâbına hem ezberleterek hemde vahiy kâtiplerine yazdırarak muhafaza etmiştir. Rivâyetlere bakıldığında Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesi veya yazılması yöntemleriyle koruma altına alındığı, fakat â

yetler inmeye devam ettiği için iki kapak arasına alınmadığı (cem edilmediği) görülmektedir.⁴⁷ Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem Mekke'den Medine'ye hicret etti ve kendisine inananlara Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini aktardı daha sonra bazı kelimelerin inananlar tarafından anlaşılmadığını görünce Kur'ân-ı Kerîm'in mesajlarını

⁴¹ Birişik, "Kırâat", DİA, C.25, s.425-432.

⁴² Ahmed İbn Hanbel, Müsned, C. 1, s. 374, 380, 433; Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 32.

⁴³ Birişik, "Kırâat", DİA, C. 25, ss. 426-433.

⁴⁴ el-Kıyâmet 75/16-19.

⁴⁵ Zerkânî, Menâhilü'l-İrfân, C. 1, s. 202-203.

⁴⁶ Zerkânî, Menâhilü'l-İrfân, C. 1, s. 241.

⁴⁷ Zerkânî, Menâhilü'l-İrfân, C. 1, s. 202-204; Mehmet Emin Maşalı, Kur'ân'ın Metin Yapısı Mushaf Tarihi ve İmlâsı, Avrasya Yay., Ankara, 2004, s. 51; H. Mehmet Soysaldı, Asırların İdrakine Kur'ân Tarihi Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 156.

anlasınlar diye inananların kendi lehçelerinde ki gibi telaffuz edebilmeleri için Cebrâil aleyhisselam vasıtasıyla Allah Teâlâ'dan izin istemiştir.

Übey b. Kâ'b radiyallahu anh'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur: Benî Ğıfâr suyu kuyusu yanındayken, Cebrâil aleyhisselam ona geldi ve dedi ki: - Muhakkak ki Allah, ümmetinin, Kur'an'ı bir harf üzere okumalarını sana emrediyor. Rasûlullah: - Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim; benim ümmetimin buna gücü yetmez, diye cevap verdi. Cebrâil aleyhisselam ikinci defa gelerek: - Allah, sana, ümmetinin, Kur'an'ı iki harf üzere okumalarını emrediyor, dedi. Hz. Peygamber: - Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim; benim ümmetimin buna da gücü yetmez, diye cevap verdi. Cebrâil aleyhisselam ona üçüncü defa gelerek: -Allah, ümmetinin, Kur'an'ı üç harf üzere okumalarını sana emrediyor, dedi. Rasûlullah: Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim; benim ümmetimin buna da gücü yetmez, buyurdu.⁴⁸

Sonra Cebrâil aleyhisselam ona dördüncü defa gelerek: - Şüphesiz ki Allah, sana, ümmetinin, Kur'an'ı yedi harf üzere okumalarını emrediyor, hangi harfle okurlarsa doğruyu bulmuşlardır buyurdu.⁴⁹ Bu Hadis-i şerifte belirtilen Beni Ğıfar su kuyusunun Medine şehri sınırında bulunması,⁵⁰ bu konuyla alakalı başka bir hadis-i şerifte zikredilen Ahcâru'l-Mirâ'nın Kubâ'da ve bunun da Medinede bulunması⁵¹ yine bir başka Hadis-i şerifte zikredilen Hz. Ömer ve Hişam'ın kıraât farklılıkları meselesinin⁵² yukarıda zikredilen durumların hepsi Medinede olması bize yedi harf ruhsatının da Medine döneminde verildiği bilgisine ulaştırmaktadır. "Kur'an-ı Kerîm yedi harf üzere indirildi kolayınıza geleni okuyun"⁵³ hadis-i şerifine bakarak Kıraât farklılıkları meydana gelsede bu hadis-i şerifteki ruhsat kıraât farklılığındaki usulle ilgili olduğu ve ferşle alakalı olmadığını ifade edebiliriz.

⁴⁸ Abdurrahman Çetin, Kur'an-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf, İslâmî Araştırmalar, C. 1, S. 3, s. 75, Ocak 1987; Müslim, Salatü'l-Müsâfirin, 274; Ebû Dâvûd, Vitr, 22

⁴⁹ Müslim, Salatü'l-Müsâfirin, 274; Ebû Dâvûd, Vitr, 22; Tirmizi, Kıraât, 111.

⁵⁰ Zerkani, Menâhilü'l-İrfân, 143.

⁵¹ Mubârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser, y.y., Kahire, 1963, C. 1, s. 343.

⁵² Buhari, Fedâilü'l-Kur'an, 5/27.

⁵³ Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, Sahîhu Müslim, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.s., C. 1, s. 560.

2.4. Yedi Harf Meselesi

Ahrufu's-seb'a (Yedi Harf) diye tercüme edilen bu tanım bir sıfat tamlamasıdır yani ahruf (harfler) ve seb'a (yedi) sözcüklerinden meydana gelmiştir ki الحرف kelimesinin çoğulu ise “ahruf”tur.⁵⁴

Harf: Lügatta kenar, uc, sivri yer ve keskin kısım yani bir şeyin keskin ve sivri ucu, tarafıdır. Herhangi bir tarafa meyletmektir. Harfler hecelendiğinde her bir harf, kıraat, üslup, lehçe gibi mânâlara da gelmektedir.⁵⁵ Bakıldığında Arapça'da “filanın harfi” diye bir terim görürüz yani filanca kişinin kırâati anlamındaki ifadeyi kastetmektedir. Mesela İbn Mesûd'un, Abdullah b. Mesûd'un, Zeyd b. Sâbit'in harfi dendiğinde aslında o kişinin kırâati (okuyuşu) kastedilmektedir.⁵⁶ Kur'ân-ı Kerîm-in 22. sûresinin 11. Âyet-i kerîmesinde şöyle geçer;

Bu sözcük “Harf” الحرف : الحرفُ عَلَى حَرْفٍ : İnsanlardan öylesi var ki, Allah'a dünyevî bir çıkar beklentisi içinde kıyısından kenarından kulluk eder.⁵⁷

“Ahrufu's-seb'a” (Yedi Harf) sıfat tamlamasına yani ter kibine bakıldığında ise “es-seb'a” kelimesinin anlamı konusunda iki farklı görüş göze çarpmaktadır ki bu görüşlerden ilki cumhur'un görüşüdür ki bu “es-seb'a” kelimesiyle kesretten kinaye yani çokluk ifadesi kastedilir ve Kur'ân-ı Kerîm-i okurken Müslümanlara kolaylık olsun anlamı kastedilir yoksa bu kelime bilinen yedi sayısı değildir. Bu kelime yani “es-seb'a” kelimesi hakkında ki ikinci görüş ise bilinen yedi sayısı anlamında yani gerçek mânâ'da kullanılmıştır.⁵⁸

2.4.1. Yedi Harf Meselesindeki Farklı Görüşler

Ahrufu's-seb'a (Yedi Harf) meselesiyle alakalı bir hayli fazla farklı görüşler ortaya konmuş ve “Yedi Harf” meselesiyle neyin kastedildiği çok tartışılmıştır.

“Yedi Harf” meselesiyle ilgili bazı görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

⁵⁴ İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, Lisânu'l-Arab, Beyrut 1990, C. 4, s. 41; ez Zebidi, Tacul Arus Min Cevahiri'l Kamus, C. 13, s. 128; el-İsfahani, el Müfredat fi Garibi'l Kur'an, Thk. Muhammed Seyyid Kilani, Beyrut, ts. s. 114.

⁵⁵ İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, C. 4, s. 41; ez Zebidi, Tacul Arus Min Cevahiri'l Kamus, C. 13, s. 128; el-İsfahani, el Müfredat fi Garibi'l Kur'an, s. 114.

⁵⁶ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, C. 2, ss. 837-840.

⁵⁷ Hac, 22/11.

⁵⁸ Abdurrahman Çetin, Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar, Ensar Yay. İstanbul, 2013, s. 37.

1-“Yedi Harf” meselesinden kasıt “Lehçelerdir” denmiştir.⁵⁹

2-“Yedi Harf” meselesinden kasıtın ne anlam ifade ettiğinin bilinmediğidir.

3-“Yedi Harf” meselesinden kasıt Muhkem-Müteşabih, helal-Haram muhteviyatındaki ayet-i kerimelerin dikkat çektikleridir.

4-“Yedi Harf” meselesinden kasıt malum olan yedi sayısının olmadığı yani kesretten kinaye (çokluk) kastedildiğidir.

5-“Yedi Harf” meselesinden kasıt yedi vecih olduğu yani farklı lafızlarla aynı anlama gelen bir şeyi ifade etmektir.

6-“Yedi Harf” meselesinden kasıt meşhur olmuş yedi kırâattir.

7-“Yedi Harf” meselesinden kasıt Kur’ân-ı Kerîm’de va’d-va’id, mâziden ve âtiden haber verme, hakikat-mecaz, takdîm-te’hîr, emir-nehîy’dır.⁶⁰ Bu görüşlere daha fazla görüş eklenebilir fakat biz bu kadarıyla iktifa ettik.

Kırâat ilminde “*Yedi Harf*” üzerine indirilmiş olması okuyuşlardaki farklılığın temel dayanağının olduğunu gösteriyor.

İlk halife Hz. Ebû Bekir radiyallahu anh’ın hilafeti devrinde meydana gelen siyâsi olaylar, Yemâme Savaşı esnasında Kur’ân-ı Kerîm’in hafızlarının çoğunun şehit olması gibi olaylar, Hz. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem’e indirilen âyet-i kerîmelerin sahâbe tarafından hem ezberlenip hemde yazıldığını biliyoruz ve bunların toparlanıp Mushaf haline getirilmesinin sebebi de yukarıda zikrettiğimiz olaylar olmuştur.⁶¹ Hâfızların şehit edilmesi ve bazı siyâsi olaylardan sonra Hz. Ömer’in girişimleriyle Zeyd b. Sâbit başkanlığındaki heyetin çalışmalarıyla Kur’ân-ı Kerîm Mushaf haline getirilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm-in muhafaza edilmesi düşüncesi Kur’ân-ı Mushaf haline getirmeye sebep olmuştur. Müslümanlar, musafin tek adet olmasından dolayı ellerindeki nüshalardan öğrenme ve öğretmeye devam ederek Kur’ân-ı Kerîm-in okunup ezberlenmesini yaygın hale getirerek devam etmişler.

Kur’ân-ı Kerîm-in tek Mushaf halinde olması, bir ya da birden fazla lehçeyle yazılması sahâbe için bağlayıcı bir unsur olmamış tek olan mushafta harekelerin ve

⁵⁹ Ünal, Kur'anın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü, s. 69.

⁶⁰ İbn Kuteybe, Te’vîlü Müşkili’l-Kur’ân, s. 33.

⁶¹ Zerkânî, Menâhilü’l-irfân, C. 1, ss. 204-209; Soysaldı, Asırların İdrakine Kur’ân Tarihi, s. 163.

noktalama işaretlerinin olmaması farklı kırâat şekillerine imkân sağlamıştır. Zeyd b. Sâbit başkanlığındaki heyetin oluşturduğu Mushaf Hz. Ebû Bekir'in yanında korunmuş ve vefat ettikten sonra da Hz. Ömer'e verilmiş Hz. Ömer'de şehit edildikten sonra Hz. Hafsa'ya (ö. 45/665) intikal ettirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm-in öğretilme işi Hadis-i Şerifteki "Yedi Harf" ruhsatı kaydına bağlı kalınarak sürmüştür. Hz. Ömer'n hilafeti zamanında İslâm topraklarının genişlemesi birçok farklı lehçelerin etkileşimini zorunlu kılmıştır. Hz. Osman'ın hilafeti zamanında ise bu lehçe farklılıkları bazı problemlerin meydana gelmesine sebep olmuştur.⁶²

Kur'ân-ı Kerîm-i farklı lehçelerle öğrenen sahâbe her biri farklı beldelere gitmiş ve gittikleri her yerde Kur'an'ı Kerim'i ilk öğrendikleri şekilde başkalarına öğretmişlerdir. Kur'ân-ı öğrenen Müslümanlar farklı zaman ve mekanlar'da yan yana geldiklerinde, herkes bildiği veya öğrendiği okuş şeklinin doğru olduğunu savunmuş hatta biri diğerini tekfir etme cihetine dahi gitmişlerdir. Ermenistandan seferden dönen Ebû Huzeyfe radiyallahu anh (ö. 12/633), Irak ve Suriyeli askerlerin birbirlerine karşı tekfir ithamlarını ve her iki tarafında sahih kırâat şeklinin kendilerinininki olduğunu savunmalarını görünce, o dönemde Halife olan Hz. Osman'a, inanları kırâat karmaşasından kurtarmak için tek bir mushaf'tan okunması hususunda telkinlerde bulunmuştur.⁶³ Yukarıda bahsedilen hususların cereyan ettiği süreçten sonraki zaman içerisinde halife Hz. Osman, Kur'ân-ı Kerîm-in nüshasının çoğaltılması amacıyla Zeyd b. Sâbit başkanlığında Abdullah b. Zübeyr (ö. 94/713), Saîd b. el-Âs (ö. 125/743), Abdurrahmân b. Harîs b. Hişâm'dan (ö. 17/639) müteşekkil bir heyeti görevlendirmiştir. Hz. Osman'ın oluşturduğu komisyon, Kur'ân-ı Kerîm-i çoğaltırken Hz. Ebû Bekir'in toplattığı, Hz. Ömer'in Hz. Hafsa'ya verdiği nüsha esas alınarak çoğaltma işlemi yapılmıştır.⁶⁴

Hz. Osman, Kur'ân-ı Kerîm-in birçok nüshaya çoğaltılmasının esnasında Kureyş lehçesinin esas alınmasını istemiş ve "Kur'ân-ı Kerîm Kureyş lehçesiyle nazil olmuştur" diyerek ihtilaf durumlarında ise bu durumun göz önünde bulundurulmasını istemiştir.⁶⁵ Hz. Osman'ın görevlendirdiği ve Zeyd b. Sâbit başkanlığındaki

⁶² Nesrişah Saylan, Kırâat açısından Begavi Tefsiri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 9.

⁶³ İbnül Cezeri, en-Neşr, C. 1, s. 11.

⁶⁴ Ünal, Kur'anın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü, s. 26.

⁶⁵ Salih, Subhi, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Der-Seâdet, İstanbul, ts, s. 78.

komisyonun gayretleriyle çoğaltılan bu Mushaf, o dönemde on iki bin sahâbe'nin yaşadığı Medine'de kimse itiraz etmemiştir.⁶⁶

Çoğaltılan Mushaflardan bir tanesi Medine'de kalmış, birer tanede Basra'da, Kûfe'de, Şâm'da, Mekke'de, Yemen'de ve Bahreyn'de bulundurulmak üzere oralara gönderilmiştir.⁶⁷ Mushaf'ların gönderildiği beldelere birde Mushafı öğretip okutacak kâripler de beraberinde gönderilmiş böylece daha fazla kişiye ulaşması sağlanmıştır. Medine'de Zeyd b. Sâbit kalmış. Mekke'ye Abdullâh b. Sâib, Şâm'a Muğîre b. Şihâb (ö. 91/710), Kûfe'ye Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (ö. 73/692), Basra'ya da Âmir b. Abdülkays (ö. 55/675) gönderilmiştir.⁶⁸ Beldelere gönderilen hâfiz kâripler, etraflarında bulunan tüm Müslümanlara Kur'ân-ı Kerîm-i öğretmişler ve Müslümanlardan birçok kurrâ hâfiz yetiştirmişlerdir.

2.4.1. Tevâtür Oluşu

Kırâatlerin tevâtürü meselesi her zaman tartışılmıştır. Hadislerin cerh ve ta'dîl yönünden incelenmesi kırâat rivâyetlerinin de irdelenme zeminini oluşturmuştur. Kırâatlerin mütevâtir olması konusu tevâtür konusundan nelerin nasıl anlaşıldığıyla ilişkilidir. Hadis-i şeriflerde zikredildiği şekliyle 'kezzâb' sıfatıyla nitelenmeleri akıl yönüyle mümkün görülmeyen bir grubun yine kendi gibi başka bir gruptan aldıkları bir bilgiyi nakletmeleri'' anlaşılabiliriyorsa o zaman kurrâların Peygamberimize kadar kavuşan isnadların ricâl adedi cihetinden böylesine saflığa ve berraklığa ulaşamaması pekala tabiidir. Mütevâtir haberde isnad aranamayacağı, sened aransa bile bulunan her haberin âhâd derecesine düşebileceğini de unutmamak gerektiğini hatırlatmak gerekir. Kırâatlerde ise, Kur'ân-ı Kerîm-in okunuşuyla alakalı icrasında ve telaffuzunda da tevâtür oluşunda hiç şüphe olmayan Kur'an metinlerinin kopmaz azalarıdır.

Kırâatler kendi tarihi süreçlerinde bazı bölümlere ayrılmış. Ebû Şâme (ö. 665/1267) eserinde kırâatleri sahih ve şâz olarak iki kavram başlığı altında değerlendirmeye almıştır.⁶⁹

⁶⁶ Ömer Nasûhî Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul, 1991, C. 1, s. 25.

⁶⁷ Zerkeşi, el-Burhân, C. 1, s. 240.

⁶⁸ Abdulhadi, Abdulhayy el-Fadlî, el- Kırâatu'l-Kur'âniyye, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1985, s. 22.

⁶⁹ Ebu'l-Kâsım Şehâbuddîn Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrâhîm Ebû Şâme el-Makdisî, el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûm Teteallak bi'l-Kitâbi'l-Azîz, çev. Tayyar Altıkulaç, TDV Yayınları, Ankara, 1986, ss. 171-174.

2.4.2. Sahih Kırâatler

İslâm dininin tüm kural ve kaidelerinin muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere kâmil bir biçimde aktarılabilmesi için alanında otorite sayılan âlimler, birtakım şartlar koymuşlardır. Kırâat şeklinin sahih ya da gayri sahih olduğunu ayırt etmek amacıyla bazı kriterler koyan kurrâlar, kırâatler ile senedlerini sınıflandırmışlardır. Temel kaynaklarda göze çarpan bu kriterleri, kırâat alanında otoriter kabul edilen İbnü'l Cezerî, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kirââti'l-'aşr* adlı eserinde ifade etmiştir.⁷⁰

Kırâat ilmi açısından sahih terimi çoğunlukla üç anlamda ele alınmıştır.

a. Muttasıl bir senedle Hz. Peygamberimize ulaşan rivayetler.

b. Arap gramerine uygun olması.

c. Hz. Osman mushafındaki hatta uyum sağlayaması.⁷¹

2.4.3. Şâz Kırâatler

Sahihi olma nedenlerinden birini bile karşılamayan kırâatler, şâz kırâat olarak kabul görmüştür. Şâz kırâati Suyuti, senedinde kopukluk olan yani sahih olmayan kırâatler olarak tanımlamıştır.⁷² Şâz diye nitelenen kırâat şekilleri namazların içerisinde ve ibadet amacıyla okunması caiz olmasa da⁷³ birtakım fıkıh konularındaki sorunların çözümünde yöntem olarak uygulanabilir.⁷⁴ (Âl-i İmrân 3/104) âyetine *ويستعينون بالله على ما أصابهم* eklemesindeki gibi kırâatler müdrecin en öne çıkan misallerindedir.⁷⁵

2.4.4. Mevzû Kırâatler

Metnine ve senedlerine bakıldığında hiçbir mesnedi olmayan asıldan uzak uydurulmuş haberlere denir.⁷⁶ İsnadlarındaki muttasıl olmama veya (mevzû) olma durumu ile birbirlerine nispet edilerek aktarılan kırâat okuyuşları: Ebü'l-Fazl

⁷⁰ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429), *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirââti'l-'aşr*, thk. Muhammed Temim ez-Zübe, Dâru'l-Gavsânî li'd-Dirâseti'l-Kur'âniyye, Medine, 2012, s. 32; Ata, *Kevâşî ve Kur'an Yorumu*, s. 221

⁷¹ Birışık, "Kırâat", *DİA*, C. 25, ss. 426-433, Yıldırım, *Kırâat İlmine Giriş*, s. 13.

⁷² Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, C. 1, s. 242.

⁷³ Zerkeşî, *el-Burhân*, C. 1, s. 332-333.

⁷⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfî (ö. 911/1505), *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l Kütüb-ü İlmiye, Beyrut, 1987, C. 1, s. 256

⁷⁵ Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, C. 1, s. 243.

⁷⁶ Hacı Önen, *Kırâat Tarihi ve Kırâat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017, s. 78.

Muhammed b. Ca'fer el-Huzâî'nin (ö. 408/1017) Ebû Hanîfe'ye nispet ederek birleştirdiği kırâatlerdendir.

2.5. Kırâatlere Aykırı Yaklaşımlar

Bazı oryantalistler Kur'ân-ın ve kırâatlerin sıhhati hususunda şüphe uyandıracak nitelikte çalışmalar yapmışlardır. Theodor Nöldeke teliflerini öncelikle Kur'ân-ı Kerîm-in menşei veya membaı yani Kur'ân-ın kaynağı meselesine ayırmıştır. Ignaz Goldziher ise Kur'ân-ın kaynağının ilah kaynaklı olmadığı; kırâat konusunda ise Arapça'nın yazı karakterine bağlı kalınarak bu konudaki âlimlerin kendi tercihleridir. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed öldükten sonra meydana getirilen ve mesnedinde şüphe olandır. Kırâatlerin ve Mushafların arasındaki tutarsızlık bunu delillendirmektedir. Esasen bu iki oryantalist de (Nöldeke ve Goldziher) bu meselede görüş birliği içerisindedirler.⁷⁷

2.6. Kırâatın Diğer İlimlerle İlgisi

Kırâat ilminin Arap dili, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuf gibi ilimlerle çok yakın bir ilişkisi vardır. Arapça bu ilimler arasında en yakın olanıdır. Kırâat farklarının çoğunluğu, aynı anda anlamı değiştirdiği veya Kureyş'ten olmayan bir bölgenin kullanımını ortaya koymaktadır. Yani Arapça ile kırâatler arasındaki nirengi noktası, Arapça'nın sonradan oluşan dil kuralları çerçevesinde kırâatlerin ele alınıp alınamayacağı meselesidir.

2.6.1. Tefsir İlmiyle İlişkisi

Tefsir ilmiyle ilgili kırâat farkları “مَالِكٍ-مَلِكٌ” (el-Fâtiha 1/4), “نُشِرُهَا-نُشِرُهَا” (el-Bakara 2/259) vb. kelimelerin yapısı ile alakalı olan okuyuşlar ve yoruma etki eden ihtilâflardır. Tefsirciler tefsirlerinde kırâat farklılıkları üzerinde durmuş, bazıları ise tefsirlerinde kırâat farkları ile ilgili bablar ayırmışlardır. Müfessir sahâbenin tefsirlerindeki anlam farklılıklarının nedeninin çoğu zaman kırâat farklılıkları olduğuna işaret etmişlerdir.⁷⁸

⁷⁷ Birışık, “Kırâat”, DİA, C. 25, s. 425-432

⁷⁸ M. Ali Hasan Abdullah, 1992, S. 35, s. 185-246.

2.6.2. Fıkıh İlimiyle İlişkisi

Sahih kırâat olma şartları taşımayan kırâatler ve mezkûr şartları taşısa bile; üzerinde icmâ bulunmayan okuyuşların namaz kılarken kırâat edilip edilmeyeceği, kırâat edildiği zaman namazların ifsad olup olmayacağıyla alakalıdır. Örnek: İmam Mâlik “طَعَامُ الْاَثِيمِ، فَمَضُوا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ” (el-Cum‘a 62/9) ibaresinin “فَسَعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ” (ed-Duhân 44/44) ibaresinin “طَعَامُ الْاَثِيمِ” ve “طَعَامُ الْاَثِيمِ” halindeki kırâatini uygun görmekle beraber bu durumun namaz dışında geçerli olduğunu, aksi halde bu okuyuşla namaz kıldırın imamın arkasında namaz olmayacağını nakletmiştir. Kırâatlerdeki farkların Fıkıh meselelerinde delil kabul edilip edilemeyeceği meselesinde ise, kendisinde icma olunan kırâati seb’a ve kırâati aşere (yedi ve on kıraat) bunlardan birisindeki mevcut okuyuşla bir fıkıh meselesini temellendirmekte sakıncanın olmayacağı; şöhret bulmayan fakat sahîh olan kırâat içinde aynı şeyleri ifade etmek mümkün olsada buna dayanarak verilen fıkıh meselesi tartışmaya açık hale gelir. Kırâatlerdeki farklılıklar fıkıh meselelerinde farklı sonuçlar doğurması doğal bir durumdur.

Kırâat farkları fıkıh meselelerinde delil olup olmayacağı konusudur. İcmâsı olan “yedi” ve “on” kırâatten herhangi birindeki bir okuyuşla; bir fikhî meselenin temellendirilmesinde hiçbir sakınca yoktur.⁷⁹

⁷⁹ Birişik, “Kırâat”, DİA, C. 25, s. 425-432

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED ESED'İN MEÂL TEFSİRİNDE KİRÂATLERİN ETKİSİ

Bu bölümde Muhammed Esed'in The Message of the Qur'an (Kur'ân Mesajı) adlı eserinde, kırâatler bağlamında tefsir ettiği âyetlere değinip diğer müfessirlerin görüşleriyle karşılaştırmasını yapacağız.

3.1. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde kırâat farklılıklarına dair ilk örnek Bakara 102. Âyettir;⁸⁰

وَاتَّبِعُوا مَا نَزَّلْنَا عَلَىٰ مَلِكِ سُلَيْمَانَ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ
النَّاسَ السِّحْرَ ۖ وَمَا أَنزَلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ بَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۖ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا
نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ۖ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا
بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۖ وَلَقَدْ عَلَّمُوا لَمَانَ اشْتِرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ ۖ
وَلَيْبَسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Ve onun yerine Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında şeytanca niyetler taşıyan kimselerin telkin edegeldiklerine uyarlar. Hakikati inkâr eden Süleyman değildi, ama o şeytanca niyetler taşıyan kişiler halka sihir öğreterek hakikati inkâr ettiler ve onlar, Babil'deki iki melek Hârût ve Mârût vasıtasıyla ihdas edilene uyarlar gerçi bu ikili, öncelikle, "Biz sadece ayartıcılarız: sakın Allah'ın vahyettiği hakikati inkâra yeltenmeyin!" şeklinde uyarıda bulunmadan hiç kimseye onu öğretmediler. Ve onlar, bu ikiliden, karı koca arasında nasıl huzursuzluk çıkarılacağını öğreniyorlardı; ancak Allah'ın izni olmadan onunla hiç kimseye zarar veremedikleri gibi sadece kendilerine zarar veren ve hiçbir faydası olmayan bir bilgi ediniyorlardı; oysa onlar, bu bilgiyi edinenin ahiret hayatının güzelliğinden nasipsiz kalacağını iyi biliyorlardı. Doğrusu, karşılığında ruhlarını elden çıkardıkları o sanat ne kötüdür, keşke bunu bilselerdi.”

⁸⁰ Muhammad ESED, Kur'ân Mesajı, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 2000, s. 28.

Bu ayet-i kerimdeki Harût ve Marût isimlerinin belirtildiği bu kelimeleri ilgili kırâat alanındaki birçok imam melekeyn (iki melek) şeklinde kırâat etmişler. Muhammed Esed, Hasan Basrî, İbni Abbas ve sonraki kuşaktan Hasan Basrî, Ebu'l-Esved (ö. 74/693) ve Dehhâk'ın الْمَلَكَيْنِ (iki kral) şeklinde kırâat ettiklerini ve onların bu okuyuş biçimlerini Meâl tefsirini yazarken de bu okuyuş formunu kullandığını ifade eder.⁸¹

Fakat Esed, birinci okuyuş şekli cumhurun kabul ettiği okuyuş biçimi olduğundan Meâl tefsirinde o okuyuşun temel alındığını belirtirken, tefsir alanındaki kimi müfessirler, yukarıda zikredilen kırâatlerden hangi okuyuş biçimi esas alınırsa alınsın o iki kelimenin (Harût ve Marût) mecazî mânâlarıyla 'iki muktedir kişi' anlamında mânâ verilmesinin uygun olabileceği tarzındaki fikirlerini beyan etmiştir.⁸²

Beydâvi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“هَارُوتَ وَمَارُوتَ” bu da melekeyni'ye atıftır, gayri munsarif olmaları (cer ve tenvîn almamaları) alem ve ucme (yabancı) olmalarındandır. Yani الْمَلَكَيْنِ kelimesinden anlaşılın harut ve marut ayrı ayrı iki kişi şeklinde ele almıştır.”bilgisi verilmiştir.⁸³

Celâleyin Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“İttebeû” lâfzı Nebeze'ye (fiil) ma'tûftur. Âyeti kerîme'deki ”ve-lâkinne ” lâfzı hem şeddeli hemde şeddesiz şekilde kırâat edildi. Bu cümle كَفَرُوا'nun zamiri olan (و) dan hâl'dir.

الْمَلَكَيْنِ lâfzı kesrayla الْمَلَكَيْنِ şeklinde kırâat edildi. Bu iki melek onu hiç kimseye... Min zâittir.

onunla sihirle hiçbir kimseye “ min“ harfi cerri zâittir.

Yemin olsun ki, “ Lâm” Lâmı kasemdir. Onlar, Yahûdiler o sihri satın alan...

...kimse için elbette ” Lâm “ı ibtidâddır. Mâkablini ta'lik edicidir. “men“ de ismi mevsûldür. Şeklinde konuyu açıklamıştır.⁸⁴

⁸¹ Esed, Kur'ân Mesajı, s. 28.

⁸² Esed, Kur'ân Mesajı, s. 29.

⁸³ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut, 1418/1997, C. 1, s. 97.

⁸⁴ Celâlüddîn el-Mahallî-Celâlüddîn es-Süyûtî, Tefsîru'l-Celâleyin, Mektebetü Lübnân, Beyrut, 2003, C. 1, s. 16.

3.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

“O zaman beyaz elbiseliler, "Ey İsa, ey Meryem'in oğlu!" dediler, "Rabbin bize gökten bir sofraya indirebilir miydi?" İsa cevap verdi: "Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, eğer gerçek müminler iseniz!”⁸⁵

Cumhur imamların okuyuşuna göre هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ (Rabbinin gücü yeter mi) biçimindedir. Fakat bu okuyuş biçimi, görünen anlamıyla Allah Teâlâ'nın istediğine güç yetirebilmekle alakalı sağlam bir endişeyi, hakiki müminler olan havarilerin anlayış ve davranışlarıyla anlaşmazlığı işaret edeceğinden tefsircilerin ekserisi bunu, herhangi birinin ‘benimle gelir misin?’ anlamındaki sorusuna benzetmişlerdir ki, bu durumda âyet-i kerîme kendisine soru sorulmanın güç ve kuvvetiyle ilintili değil, olduğu yerden gitme isteğiyle alakalı olmayı gösterir. Esed, Hz. Ali, Hz. Aişe, İbni Abbas ve Muaz b. Cebel vs. ashâbın en ileri gelenlerinden kimilerinin, هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ (Rabbinden isteyebilir miydin?) biçimindeki okuyuşlarının alametlerinin çok daha kuvvetli olduğunu bildirmesine karşın Esed, Meâl tefsirinde daha yaygın olan ilk kırâati seçmiştir.⁸⁶

Kurtubî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Kırâat'ın birinde “تَسْتَطِيعُ” fiili te harfiyle yani” “تَسْتَطِيعُ” şeklinde ve sonra gelen “Rab” kelimesi ise nasb edildi. “Rabbinden istemeye kâdir olabilir misin?”

“Rabbin.... ebilir mi” âyetinin, Kisaî, Ali, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr ve Mücahid tarafından kırâati; ebilir misin” şeklinde "te" ile ve "Rabbin kelimesi de nasb ile okunmuştur. Ayrıca el-Kisâî; "soru edatının "lâm" harfini, daha sonra gelen "te" harfine idğam etmiştir. Diğerleri ise, "te" yerine "ye" ile ve "Rabbin" kelimesini de merfu olarak okumuşlardır. Fakat bu kırâatin açıklığa kavuşması birincisinden daha zordur.

⁸⁵ Esed, Kur'an Mesajı, s. 219

⁸⁶ Esed, Kur'an Mesajı, s. 219

“Gücü yeter mi?” âyeti ile (“...edebilir misin”) şeklindeki kırâat’e bakıldığında, şöyle denilmiştir: Yani, Allahtan (Rab) bu şekilde bir niyazda olabilir misin. Bu, Âişe ve Mücahid radiyallahu anh'ın görüşüdür.⁸⁷

Muâz (b. Cebel) dedi ki: “Rasûlullahtan bizatihi dinlediğimde hemde birçok defa "te" harfiyle: Rabbinden isteyebilir misin?” şeklinde kırâat ettiğini duymuştum.⁸⁸

Ez-Zeccâc da der ki: “Rabbinin emirlerini yerine getirmesini isteyebilir misin?” ayeti hakkında şöyle bir mana da zikredilmiştir: Rabbine bu konuda niyazda bulunup Yüce Allahtan bir şeyler isteme konumunda olabilir misin? Bu iki kırâatinde mânâsı birbirlerine yakın konumdadır.⁸⁹

Beydâvi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ üzkür ile mensûbtur ya da “قَالُوْ” nûn zarfıdır. Bu durumda onların “Rabbin üzerimize gökten bir sofraya indirebilir mi?” sözlerinde samimi olduklarını iddialarıyla birlikte îmanlarının henüz tahkik derecesine ulaşmadığına ve marifetlerinin henüz sağlamlaşmadığına dikkat çekmiş olur.

Kisâî: “هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبَّنَا” okumuştur ki, Rabbine sorabilir misin demektir? Yani ona bir şeyden çekinmeden sorabilir misin, demektir. Âyette geçen Mâide, üzerinde yemek olan masa demektir. Madel mau yemidü’den gelir ki, su kıvıdamaktır ya da madehu’dan gelir ki, birine vermektir. Sanki takdim edilene bir şey veriyor gibidir⁹⁰ açıklamalarını yapmıştır.

Fahrettin Râzi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Hani havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofraya indirebilir mi?" demiş, o (da): "Eğer inanmış kimselerseniz, Allah'tan korkun" demişti.”

“Hani havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofraya indirebilir mi?" demiş..." buyruğu ile ilgili birkaç mesele vardır:

⁸⁷ Esed, Kur'an Mesajı, s. 219

⁸⁸ Esed, Kur'an Mesajı, s. 219

⁸⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyin limâ Tezammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, C. 8, s. 284.

⁹⁰ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, C. 2, s. 149.

Birinci Mesele

Hak Teâlâ'nın, **إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً**, **اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ** ifadesinin terkîbteki yeri hususunda şu iki takdir yapılmıştır:

Havârilere:"Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofrayı indirebilir mi?" dediğinde, ben havarilere itham ettim" Eğer inanmış kimselerseniz, Allah'tan korkun " şeklinde

İkinci Mesele

Kisâî, "يَسْتَطِيعُ" kelimesini, tâ harfiyle; "تَسْتَطِيعُ" kelimesini de nasb ederek, lâm harfini tâ harfine idğâm ederek, "(Ey İsa), Rabbinden isteyebilir misin?" şeklinde okumuştur.⁹¹ Bunu idğâm etmenin nedenini şöyle açıklayabiliriz: Lâm ve tâ bu iki harfin mahreç yerleri birbirlerine yakın konumdadır. Yani dil ucu ve ön dişlerin kökü bu iki harfin mahrecidir. Mahreçleri birbirine yakın olan bu iki harfin idğâm edilmesi bundan dolayıdır ve yerinde bir durumdur. Bu şekildeki kırâat (okuyuş), Hazret-i Ali ve İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Hazret-i Âişe radiyallahu anhâ'nın da "Onlar (havariler), "Rabbin muktedir olabilir mi?" anlamını kastetmeyecek kadar Yüce Allah'ı tanımışlardı. Havarilerin (böyle değil de), "Sen Rabbinden isteyebilir misin?" şeklinde" söylediği nakledilmiştir. Muaz İbn Cebelden de, gelen rivayette Rasûlullahın, fiili tâ ile; "رَبُّكَ" kelimesini de nasb ederek (رَبُّكَ) şeklinde kırâat ettirdiği rivayet edilmiştir.

Bu kırâat şeklinin dışında kalan yani diğer kırâat imamları ise, fiili yâ harfiyle; "رَبُّكَ" kelimesini bâ harfinin harekesini merfû ve de idğamsız biçiminde kırâat etmişlerdir.⁹²

İlk kırâate (okuyuş) göre bu cümlenin anlamı, "Rabbinden isteyebilir misin?" şeklinde olur. Bu şekilde kırâat edenler, bu okuyuşun ikinci okuyuştan (kırâat) daha evlâ olduğunu söylemişlerdir. Zira bu okuyuş, onların, Hazret-i İsa'nın gücü ve kudreti konusunda endişe etmiş olmalarını gerektirir. İkinci okuyuş ise, onların, Allah'ın kudreti

⁹¹ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, Mefâtihu'l-Ğayb, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981/1401, C. 12, s. 136.

⁹² er-Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, C. 12, s. 136.

konusunda şüphe etmiş olmalarını gerektirir. Şüphesiz ki ilk okuyuş (kırâat) ikinci okuyuştan daha munasıptır⁹³ açıklamalarını yapmıştır.

3.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ
الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

“Âyetlerimizi yalanlamaya kalkışan ve onlara tepeden bakan kimselere göğün kapıları açılmayacaktır ve onlar, halatın iğne deliğinden geçebilmesinden daha kolay giremeyecekler cennete. Günaha gömülüp gidenleri Biz işte böyle cezalandırırız.” âyeti kerimesindeki cemel kelimesinin, olduğu pasajda الْجَمَلُ kelimesi ‘deve’ anlamının verilmesi yanlıştır. İbni Abbas ve Ali b. Ebi Tâlib kelimeyi ‘kalın urgan’ ya da ‘halat’ manasına gelen الْجَمَلُ biçiminde kırâat etmektedirler. الْجَمَلُ kelimesinin cumel, cuml, cumul, ve Kur’ân-ı Kerîm-in umumi kırâatinde var olan cemel gibi farklı okuyuşları da bulunmaktadır.⁹⁴

Bu kelimelerin tümü ‘kalın bükümlü urgan’ manasına gelmektedir. Bundan dolayı الْجَمَلُ kelimesinin anlamını ‘deve’ anlamında değil de ‘halat’ anlamında düşünmek daha uygundur.⁹⁵

Beydâvî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Şüphesiz âyetlerimizi yalanlayanlara ve onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz, deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete giremezler. işte günahkârları böyle cezalandırırız.”

"Tüfettehü"deki te ebvab'ın müennes olmasındandır, şeddesi de çokluk içindir. Ebû Amr şeddesiz, Hamza ile Kisâî de öyle ve ye ile (يُفْتَحُ) okumuşlardır, çünkü semanın müennesliği hakiki değildir, fiil de takaddüm etmiştir (ebvab fâildir). Malum kalıbı ve ebvabe de mensûb olarak te ile okunmuştur ki, o zaman fiil âyetlere ait olur, ye ile de okunmuştur ki, fiil Allah'a ait olur.

⁹³ er-Râzî, Mefâtîhu'l-Ġayb, C. 12, s. 136.

⁹⁴ Esed, Kur'an Mesajı, s. 278

⁹⁵ Esed, Kur'an Mesajı, s. 278

“Deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete giremezler” irilikte misal olan deve darlıkta misal olan iğne deliğine girinceye kadar demektir. Bu da olmayacak bir şeydir, ona bağlı olan şey de olmaz. Kummel gibi "cümmel", nuğar gibi cümel, kufi gibi cüml, nusub gibi cümül, habl gibi de cemi de okunmuştur. O da kalın kınnap ipidir. Gemi halatıdır da denilmiştir. Sümme de zamme ve kesre (simm) ile okunmuştur,

"semmil mihyat" da okunmuştur, mihyat da dikmiş dikilen şeydir, hizam ve mihzem gibi açıklamalar yapmıştır.⁹⁶

3.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Enbiya 4. âyeti kerîmedeki **قَالَ رَبِّي يُعَلِّمُ الْفُؤُلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** ((‘söyle’ kelimesinin Medineli Basralı ve kimi Kûfeli kurrâlara göre emir olarak ele alındığını, kimi Mekkeli kurrâlara ve Kûfelilerin ekseriyetine göre ise قَالَ ‘söyledi’ şeklinde telaffuz edildiği, her iki kırâatin okuyuş şekillerinin de aynı manayı karşıladığını ve uygun bir anlam olduğunu ifade eder.⁹⁷

Taberî tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Muhammed (a.s) "Benim rabbim, arzda ve semada konuşulan her şeyi bilen ve haberdar olandır. O Allah, en iyi işitendir, en iyi bilendir." dedi.

Bu âyet-i kerîme'nin, başka kırâat şekline göre anlamı şöyledir: "Ey Rasûlüm, de ki: "Rabbim, arzda ve semada konuşulan her şeyi duyar ve bilir."

Taberî, bu okuyuş (kırâat) şeklinin de sahîh bir kırâat olduğunu ve sonuçta birinci ve ikinci okuyuşunda aynı anlamı taşıdığını ifade etmektedir.⁹⁸ Şeklinde açıklamıştır.

Kurtubî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Rabbim, gökte ve yerde söylenen her sözü bilir ve O, her şeyi İşitendir, bilendir" dedi.

⁹⁶ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, C. 3, s. 13.

⁹⁷ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1076, 647 49

⁹⁸ et-Taberî, Câmi'u'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân, C. 5, s. 238.

"Rabbim, gökte ve yerde söylenen her sözü bilir." Yani gökte ve yerde söylenenlerden hiçbir şey O'na gizli ve saklı kalmaz. Kûfelilerin mushaflarında, "Rabbim... dedi." Nâfi'in kırâati üzere "قَالَ; dedi" yerine, "قُلْ; de" emri şeklindeki kırâati esas aldığından bu açıklamayı yapmaktadır. Rabbim söylenen her sözü bilir dedi, demektir. Bunun da: O, sizin kendi aranızda fısıldaştığınız, gizlice yaptığınız konuşmaları bilir, demektir.

" قَالَ:dedi" değil "de" anlamındaki kırâatin) daha uygun ve daha güzel olduğu da söylenmiştir. Çünkü onlar bu sözlerini gizlice söylemişlerdi. Yüce Allah celle celâluhu bu sözleri Peygamberine açıkladı ve onlara bu sözleri söylemesini emretti.

En-Nehhâs dedi ki: Her iki kırâat de sahihtir ve bu iki kırâat iki âyet gibidir. Her iki kırâatte de Peygamber'e sallallahu aleyhi vesellem emir verildiği ve onun da emrolunduğu sözleri söylediğini anlatan ifadeler bulunmaktadır.⁹⁹

Beydâvi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Enbiya 4. Âyeti kerîmede: "Rabbim gökte ve yerde her sözü bilir. O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir."

"Peygamber dedi: Rabbim gökte ve yerde her sözü bilir" ister açık ister gizli olsun hepsini bilir.

"De ki: Onu göklerde ve yerde sırrı bilen indirdi" (Furkân: 6) kavlından daha tekitlidir. Bunun içindir ki, burada o tercih edilmiş ve mübalağada "fısıltı yı gizlediler" kavline uygun olması istenmiştir. Hamza, Kisâi ve Hafs, Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem'den nakledilen (قُلْ) şeklinde okumuşlardır.

"O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir" ne gizlediğiniz ne de sakladığınız şey ona kapalı kalmaz.¹⁰⁰

3.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَا لَهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَا لَهُمْ كُلَّ مُمَرَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ .

⁹⁹ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 14, s.176.

¹⁰⁰ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, C. 4, s. 46.

Medine ve Kûfeli önceki kurrâların رَبَّنَا بَاعِدْ ‘Ey Rabbimiz... Mesâfeleri uzat’ biçimindeki kırâat edişlerinin kalpleri mutmeîn eden bir ifadesinin olmadığını söyler. Muhamed Esed, önceki devrin tefsir âlimlerinin dayandığı, Taberî (ö. 310/923), Beğavî (ö. 110/1117) ve Zemahşerî (ö. 538/1144)’nin benimsedikleri (رَبَّنَا بَا عَدَ) ‘Rabbimiz... mesâfeyi uzattı’ biçimindeki kırâat tarzını benimser.¹⁰¹

Kurtubî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Rabbimiz, yolculuklarımızın mesafesini uzaklaştır” ifadesiyle niyazda bulundular ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları tarumar edip herkesin birbirine anlattığı masallar haline getirdik. Şüphesiz bunlarda sabreden ve şükreden herkes için alınacak dersler vardır.

İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Muhaysın ve İbn Amir'den, Hişam aynı şekilde: "Rabbimiz" diye dua ile ve "بَاعِدْ: uzaklaştır" şeklinde bir dilek kipi olarak okumuşlardır.

Ebû Sâlih, Muhammed b. el-Hanefîyye, Ebû'l-Aliye, Nasr b. Âsım ve Yakub - İbn Abbâs'tan gelen nakilde: " Rabbimiz" şeklinde merfû olarak ve ayn ile dal harfi fetha harekeli olmak üzere: "بَاعِدْ: Uzaklaştırdı" şeklinde okumuşlardır.

Yahya b. Ya'mer ve İsa b. Ömer ki İbn Abbâs'tan da rivâyet edilir ise: “Rabbimiz, yolculuklarımızın mesafesini uzaklaştır” diye "elif"siz (بَعَدَ) olarak, "ayn" harfini ise şeddeli okumuşlardır şeklinde açıklamalar yapmıştır.¹⁰²

3.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۚ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Bu âyet’i kerime cumhur kurrâ’nın ittifakla uzlaştığı okuyuş şekline göre “لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا” formunda kırâat edilir ve “istikrar bulacağı noktaya doğru” şeklinde anlandırılır. Muhammed Esed, bu ifadeyi Abdullah b Mes’ud’un: “لَامُسْتَقَرٍّ لَهَا”

¹⁰¹ Esed, Kur’an Mesajı, s. 876

¹⁰² el-Kurtubî, el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân, C. 17, s. 301.

şeklinde kırâat ettiğini ifade ederek “o hiç ara vermeden kendi yörüngesinde hareket eder” olarak mânâ verir.¹⁰³

Kurtubî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Güneş işlevini sürdürebilmesi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu durum, Aziz, hakim ve alim olan yüce Allah’ın murâdıdır.”

Tirmizî'deki bu durum şöyle nakledilmiştir: Ebû Zerr'den nakledilene göre: Mescide girdiğimde Güneş henüz batıyordu. Allah Rasûlu sallallahu aleyhi vesellem de oturuyordu. Peygamberimiz şunları söyledi: "Ey Ebû Zerr! Bunun nereye gittiğini biliyor musun?" Ben: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim. Şöyle buyurdu: “Bu gider ve secde etmek için izin ister. Ona izin verilir. Sanki ona: Geldiğin yerden git doğ, denilir. O da battığı yerden doğar. Sonra da: (وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا): İşte bu, onun için belirlenmiş karar yeridir" diye okudu. Tirmizî dedi ki: Bu da Abdullah b. Mes'ûd'un kırâatidir.¹⁰⁴

“Kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar" demektir. "Müstekar" da karar kılınan yer demektir.¹⁰⁵

3.7. Saffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Sâffât Sûresi 130. Âyet-i kerîmesinde ki سَلَامٌ عَلَىٰ الْيَاسِينَ ” kelimesinin Abdullah b. Mes'ud tarafından اِنْدَرَاسِينَ ” biçiminde kırâat ettiğini ve bu kırâat tarzının Hz. İdris ve Hz. İlyas’ın farklı kişiler olmadığını ve bir kişiye iki farklı adın kullanıldığı fikrini güçlendirdiği, bu düşüncesinde münasip olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁶

Celâleyin Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Âtet-i Kerîme’de geçen “اَلْ يَاسِينَ” “Bir kırâatta med ile “اَلْ يَاسِينَ” şeklinde okunmuştur. Yani O’nun hanedanı. Yâ-sin'den de maksat yine İlyas aleyhisselam dır.¹⁰⁷

Kurtubî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

¹⁰³ Esed, Kur’an Mesajı, s. 901

¹⁰⁴ el-Kurtubî, el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân, C. 17, s. 442.

¹⁰⁵ el-Kurtubî, el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân, C.17, s. 442.

¹⁰⁶ Esed, Kur’an Mesajı, s. 1001

¹⁰⁷ Suyûtî, Tefsîru’l-Celâleyn, C. 23, s. 451.

“İlyas'a selam olsun” âyetindeki

"İlyas (mânası verilen)" lâfzını el-A'rec, Şeybe ve Naffî: "Âl-i Yasin" diye okumuşlardır. İkrime, Ebû Amr, İbn Kesîr, Hamza ve el-Kisâî ise "İlyâsîn" diye okumuşlardır. el-Hasen de bunu: "عَلَّ يَاسِينَ" şeklinde elifi vasl ile okumuştur, sanki Yâsin'in başına tarif için getirilen elif lam gelmiş gibidir. Maksat ise İlyâs aleyhisselâm'dır. Selam da onadır, ancak bu a'cemî (Arap olmayan) bir isimdir. Arap halkları Arapça olmayan bu adları değişik şekillerde ifâde ederler ve bu adları çokça değiştirirler.

İbn Cinnî dedi ki: Araplar, Arapça olmayan isimlerle çokça oynarlar. Yâsin, İlyâs ve İlyâsîn aynı şeydir.¹⁰⁸

Ez-Zamahşerî dedi ki: Hamza vasl ile kırâat ettiğinde nasb, vakıf yaparak kırâat ettiğinde ise refederdi. Bu durum aynı zamanda: "İlyâsîne" ile kırâat edildiği gibi İdris de: "İdriseyn, İdrisin ve İdrasin" diye İlyas'ın ve İdris'in farklı söyleyişleri halinde okunmuştur.¹⁰⁹

"إِلْيَاسِينَ" (İlyâs) biçiminde okuyanların kırâati ile alakalı olarak da ilim adamlarının birçok görüşü vardır. Harun. İbn Ebi İshak'dan şöyle söylediğini rivâyet eder: İlyâsîn, İbrâhim gibidir. O bu görüşüyle onun isminin bu olduğunu benimsemiş gibidir. Ehl -i beyti ile birlikte Ebû Ubeyde ise bunun kendisi cem-i müzekker-i salim şeklinde çoğul yapıldığı ve onlara böylece selam edildiği görüşündedir.

El-Maverdî der ki: el-Hasen: "Yâsin'e selam olsun" diye "elif" ve "lam"ı düşürerek okumuştur.¹¹⁰

"طُورِ سِينَا" (el-Mu'minûn, 23/20) diye buyurduğu halde bir başka yerde:

"طُورِ سِينِينَ" (et-Tîn, 95/2) diye buyrulması gibi. Bu durumda selam onun dışında kalan, onun ahalisinedir. Ona yapılan izâfet de onun için bir teşrifdir. İkinci açıklamaya göre ise burada "ye" çoğul dolayısıyla gelmiştir. O takdirde o da onlar arasına katılmış olur. Buna göre selam ona ve âlinedir.

¹⁰⁸ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 18, s. 84.

¹⁰⁹ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 18, s. 84.

¹¹⁰ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 18, s. 84.

Ebû Amr b. el-A'lâ da dedi ki: Bu İdris ve İdrâsîn telaffuzuna benzer. İbn Mes'ûd'un Mushafında da bu böyledir: Şüphesiz ki İdrîs gönderilmiş Peygamberlerdendi" söyledikten sonra; "İdrâsin'e selam olsun" demektedir.¹¹¹

3.8. Zuhruf Sûresi 24. Âyet

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

قَالَ أَوْلُو جِنُّكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ

Âyetteki قَالَ “dedi” kelimesini Kur’ân-ın başka ayetlerinde قُلْ ‘de’ şeklinde okunmuş olmasına rağmen Esed, Meâl Tefsirinde Hafıs b. Süleyman el-Esedî (ö.180/796)’nin kırâatine göre (قَالَ :dedi) olarak almıştır.¹¹²

Taberî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Gönderilen uyarıcı onlara: "Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?" dedi. Onlar da; "Biz sizinle gönderilen şeyleri kesinlikle inkâr ediyoruz." dediler.

Bu âyet-i kerîme'nin birinci kelimesi iki şekilde okunmuştur:

Bunlardan biri "Dedi" anlamına gelen (قَالَ) dir. Meâl bu kırâat şekline göre hazırlanmıştır.

İkinci kırâat şekli ise "de" anlamına gelen (قُلْ) dür, Taberî ve İbn Kesîr âyeti bu kırâat şekline göre izah etmişlerdir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Ey Rasûlüm, kavminin, "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerini takip ediyoruz." diyen müşriklerine şöyle de: "Ey Kavmim, ben sizlere, Rabbiniz tarafından, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğru yola ileten bir din getirsem de yine böyle mi söyleyeceksiniz?" Peygamber onlara böyle deyince onlar da, geçmişte Peygamberlerini yalanlayan kavimler gibi: "Ey kavim, size gönderildiği iddia edilen şeyleri biz inkâr ediyoruz." demişlerdir.¹¹³

¹¹¹ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 18, s. 84.

¹¹² Esed, Kur'an Mesajı, s. 1001

¹¹³ et-Taberî, Câmi'u'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân, C. 6, s. 516.

3.9. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme

Muhammed Esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلٍ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ

Tûr Sûresi 28. Âyet-i kerîmede ki إِنَّ edatının, Kûfe ve Basra ekolüne göre إِنَّ 'şüphesiz O' şeklinde Medine ekolünde ise أَنَّهُ 'ki O' şeklinde okunduğunu belirterek Esed ise ikincisini yani أَنَّهُ 'ki O' okuyuşunu esas alarak tercüme ettiğini ifade etmektedir.¹¹⁴

Beydâvi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Şüphesiz biz bu zamana kadar ibadetlerimizi ona ediyorduk. Şüphesiz o, ihsanı bol, çok merhametlidir.”

“Şüphesiz biz bundan önce idik” bundan önce dünyada iken "ona ibâdet ederdik" ya da ondan koruma isterdik.

"Şüphesiz o, ihsanı bol" iyilik edendir. Nâfi' ile Kisâî feth ile (ennehu) okumuşlardır.

"Çok merhametlidir" rahmeti boldur.¹¹⁵

3.10. Hadîd Sûresi 18. Âyet-i Kerîme

Muhammed esed Meâl Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ 'karşılıksız olarak yardım eden' kelimelerinde yine Hafs kırâatını temel olarak ele alır. Fakat bu kelimelerin anlamının (إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ) hakikati tasdik eden' manasının âyet-i kerîmenin devamındaki mânâyâ daha münasip olabileceğini ifade eder.

Muhammed Esed, Hadîd sûresi 18. Âyette olduğu gibi eserin kimi yerlerinde kırâat imam ve râvilerinin adlarını belirtmez ancak kırâat imamlarının geldiği ekolünü vurgulamakla açıklamalarına devam eder.¹¹⁶

¹¹⁴ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1076.

¹¹⁵ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, C. 5, s. 145.

Celâleyn Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Hiç şüphe yok ki, tasadduk eden erkekler ile tasadduk eden kadınlar ve Allah'a karz-ı hasen verenler için karz-ı hasenleri katlanır. Ve kendilerine güzel bir ecir vardır” şeklinde açıklama yapılır.

Âyet-i kerîme'de geçen ”أَلْمُصَدِّقَاتِ—أَلْمُصَدِّقِينَ” lâfzı, Tasadduk kökünden gelmektedir. Ta, Sad'a idgam edilmiştir. Bu kelimeler'deki (Lâm, mevsûle olup) ”الَّذِينَ” Ve ”تَصَدَّقُوا” takdirindedirler. Ayrıca âyetin devamındaki ”أَفْرَضُوا” lâfzı, tağlib kâidesi ile erkeklere de kadınlara da şamildir. Burada fiil cümlesi ”el “ takısının silasında vâki olan isim üzerine atfedilmiştir. Çünkü bu durumdaki bir isim, fiil mertebesindedir. Tasaddukun ardından bir sıfat ile ayrıca” karz'ın zikredilmesi, tasaddükü takyid niteliğindedir.

Ayet-i kerîme'de geçen ”أَلْمُصَدِّقَاتِ” Ve ”أَلْمُصَدِّقِينَ”

”lâfızları, bir kırâatte Sad'ın tahfifi ile okunmuşlardır. Bu takdirde “îman“ mânâsına gelen” Tasdik” kökünden gelmektedirler. Ayrıca âyetin devamındaki ”يُضَاعَفُ” lâfzı, bir kırâatte şeddeli olarak okunmuştur.¹¹⁷

Beydâvi Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Gerçek anlamda sadakayı veren erkekler ile sadakayı veren kadınlar ve Allah’a güzel bir borç verenler için (verdikleri borçları) kat kat artar ve kendileri için son derece güzel bir mükâfat mevcuttur.”

(Gerçekten sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar) إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ demektir ve böyle de okunmuştur. İbn Kesîr ile Ebû Bekir (ص) sad'ı şeddesiz olarak okumuşlardır ki, Allah'ı ve Resûlünü tasdik edenler demek olur. (ve Allah'a güzel ödünç verenler) bu da أَلْمُصَدِّقِينَ'deki fiilin mânâsına atıftır, çünkü mânâsı: الَّذِينَ صَدَّقُوا ya da الَّذِينَ إِصْدَقُوا demektir. Bu da birinci okunuşa göre şunu vurgulamak içindir: Mühim olan ihlâsla birlikte verilen sadakadır.

"Onların ödünçleri katlanır" manası yudaafu okunuşuyla beraber daha önce geçtiği gibidir, ancak şu var ki, يُضَاعَفُ cezim yapılmamıştır, çünkü إِنَّ'nin haberidir, o da lehüm lâfzına ya da mastarın zamirine (ikrad yahut tasaduk) isnat edilmiştir.¹¹⁸

¹¹⁶ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1114.

¹¹⁷ Süyûtî, Tefsîru'l-Celâleyn, C. 27, s. 539.

Fahredden er-Râzî Tefsirinde âyet hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Gerçekten sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a karz-ı hasenle ödünç verenler (yok mu?), onların (mükâfaatı) kat kat arttırılır. Onlar için çok şerefli (başka) bir mükâfaat da vardır”.

Bu ifâdeyle ilgili olarak birkaç durum mevcuttur:

İlk durumda;

Ebû Ali el-Fârisî şöyle der: "İbn Kesîr ve Ebû Bekir'in rivâyetine göre Asım, şeddesiz olarak, "أَلْ مُصَدِّقِينَ" şeklinde okurlarken, diğer kırâat imamları ve Asımın râvîsi Hafs ise, her iki kelimedede de sâd'ın şeddesiyle, (مُصَدَّقٌ) şeklinde okumuşlardır. İkinci kırâata göre, "أَلْمُصَدَّقُ"nin anlamı, "mü'min, inanan, tasdik eden" şeklinde olur. Buna göre de mânâ, tıpkı, "iman edip de salih amel işleyenler" ifadesi gibi olmuş olur. Çünkü karz-ı hasende bulunmak da salih amellerden birisidir. Daha sonra, ifâdeleri bu şekilde okuyanlar, şu iki sebepten dolayı, böyle okumanın daha uygun, daha evlâ olduğunu söylemişlerdir:

a) Allah için tasaddukta bulunup da, malının bir miktarını bu işe tahsis eden kimse, mü'min olmazsa, âyetteki bu va'din muhatabı olamaz. Binâenaleyh, ayetin zahiri anlamı, şeddesiz okuyanlara göre terkedilmediği halde, şeddeli okuyanlara göre, terkedilmiş olur.

b) Tasadduk eden, Allah için karz-ı hasen yapan kimse demektir. Böyle olunca âyetteki ifadesiyle aynı şey olmuş olur. Halbuki bu, bir tekrardır. Ama ilgili kelimelerin şeddesiz okunması halinde ise, böyle bir tekrar söz konusu olmaz. Bu kelimeyi şeddeli okuyanların delili ise, şu iki şeydir:

1) Übeyy İbn Ka'b'ın kırâatinde bu ifâdeler tâ ile إِنَّ ال مُصَدِّقِينَ şeklinde.

2) Haber ile mübtedâ (yani "إِنَّ"nin ismi ile haberi) arasına girmiş, bir itirâziyye cümlesidir. Cümle-i itirâziyyeler ise, sıfat konumundadırlar. Binâenaleyh, bu sıfat, "tasdîk" masdarından ziyâde "sadaka, tasadduk" kökü için daha çok gereklidir.

Fiilin isme atfedilmesi ile ilgili ayette şöyle bir problem söz konusudur: Fiilin (fiil cümlesinin) isme atfı, hoş karşılanmaz, uygun değildir. Şu halde, burada böyle bir

¹¹⁸ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, C. 5, s. 188.

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Bakara-102.âyet	تَتْلُوا ¹²⁰	Nâfi', İbn ¹²¹ : Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakup, Halef	تَتْلَى ¹²² :
Bakara-102.âyet			تَلَّ ¹²³ İbni Menzur:
Bakara-102.âyet	أَشْيَاطِينَ ¹²⁴	Nâfi', ¹²⁵ : İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakup, Halef	أَشْيَاطُونَ ¹²⁶ : Dehhak, Hasan
Bakara-102.âyet	لَكِنَّ ¹²⁷	: İbn Âmir, ¹²⁸ Hamza, Kisai, Haleful aşir	“
Bakara-102.âyet		: وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ ¹²⁹ Nâfi', Âsım, İbn	“

¹²⁰ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, Dâru Saduddîn, Dimeşk, 2000, C. 1, s. 163;

¹²¹ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²² Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²³ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²⁴ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²⁵ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²⁶ Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 163.

¹²⁷ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf el-Endelüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, thk. Zekeriyâ 'Abdulmecîd, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, C. 1, s. 327; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî, el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz, thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993, C. 1, s. 416; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 164.

¹²⁸ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 327; İbn Atiyye el-Endelüsî, el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 416; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 164.

¹²⁹ İbn Mihrân, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. Mihrân en-Nîsâbüri, el-Mebsût fi'l-kırâati'l-aşr. thk. Sebi' Hamza Hâkimî, Matbûātu Mecmai'l-Lügati'l-Arabî, Dimeşk, 1980, s. 134; Ahmed b. Muhammed Bennâ, İthâfû fudalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erbaati aşera. thk. Şa'ban Muhammed İsmâil,

		Kesir,Ebû amr,Eb Cafer,	
Bakara-102.âyet	الْمَلَكَيْنِ ¹³⁰	: الْمَلَكَيْنِ ¹³¹ Nâfi',İbnKesir,Ebû Âmr,İbnÂmir, Âsım,Hamza, Kisâi,Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	-: Hasan el ¹³² الْمَلَكَيْنِ Basri, İbn Abbas ¹³³
Bakara-102.âyet	هَارُوتَ وَمَارُوتَ ¹³⁴	: هَارُوتَ وَمَارُوتَ ¹³⁵ Nâfi',İbn Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir,Âsım,Hamza, Kisâi,Ebû Ca'fer,Yakup,Halef	هَارُوتَ وَمَارُوتَ ¹³⁶ : Ebi İshak, Hasan, ez-Zuhri. ¹³⁷

Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyyeti, Kahire,1987, s. 144; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 164

¹³⁰ Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed b. Hamdan b. Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, thk. ve nşr. Gotthelf Bergstrasser, el-Matbaatü'r-Rahmâniyye, Mısır, 1934, s. 8; Semin el-Halebi, ed Dürrül Masun fi Ulumil-Kitab'il-Meknun, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Şam, 1432/2011, C. 1, s. 321; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 417; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 165.

¹³¹ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Semin el-Halebi, ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumil-Kitabi'l-Meknun, C. 1, s. 321; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C.1,s.417; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 165.

¹³² İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Semin el-Halebi, ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumil-Kitabi'l-Meknun, C. 1, s. 321; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 417; Abdullatîf Hatîp, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 165.

¹³³ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 164; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8. Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728), Ebû'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 68/687-88).

¹³⁴ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 418; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 165; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 165.

¹³⁵ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 418; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s.165; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s. 165.

¹³⁶ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 1, s. 418; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s.165; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâât, C. 1, s.165.

¹³⁷ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemu'l-Kırâât, C. 1, s. 165; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8.

Bakara-102.âyet	يُعَلِّمَانِ ¹³⁸	Nâfi',İbn : ¹³⁹ يُعَلِّمَانِ Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir,Âsım,Hamza, Kisâi,Ebû Ca'fer,Yakup,Halef	يُعَلِّمَانِ ¹⁴⁰ : Talha ibn Mûsrif ¹⁴¹
Bakara-102.âyet	الْمُرَّةِ ¹⁴²	: Nâfi',İbn ¹⁴³ الْمُرَّةِ Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir,Âsım,Hamza,Kisâi, Ebû Ca'fer,Yakup,Halef	الْمُرَّةِ ¹⁴⁴ - Hasan,Katade, Zühri ¹⁴⁵
Bakara-102.âyet			الْمُرَّةِ ¹⁴⁶ : Hasan,Katade, Zühri
Bakara-102.âyet			:İbn ebî İshâk ¹⁴⁷ الْمُرَّةِ

¹³⁸ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165

¹³⁹ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165

¹⁴⁰ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 329; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴¹ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8.

¹⁴² Semin el-Halebi, ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumil-Kitab el-Meknun, C.1,s.325; İbn Atiyye El Endelüsi, El-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz, C.1,s.423; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴³ Semin el-Halebi, ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumi'l-Kitabi'l-Meknun, C. 1, s. 325; İbn Atiyye El Endelüsi, el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz, C. 1, s. 423; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴⁴ İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz, C.1,s.422; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 332, Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴⁵ Ebû Saïd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728), Ebû'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedüsî el-Basrî (ö. 117/735), Ubeydullah b. Sa'd ez-Zühri (ö. 260/874)

¹⁴⁶ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 332; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴⁷ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 332; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C.1,s.165. Abdullah b. Ebî İshâk Zeyd b. Hâris ez-Ziyâdî el-Hadramî (ö. 117/735).

Bakara-102.âyet			-:Hasan, El ¹⁴⁸ المرء eşheb
Bakara-102.âyet	بِضَارَيْن ¹⁴⁹	İbn Nâfi', ¹⁵⁰ بِضَارَيْن Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakup, Halef	:A'meş ¹⁵¹ بِضَارِي
Bakara-102.âyet			:بِضَارَيْن ¹⁵² Ahvâzî, Said, Ebû Amr
Bakara-102.âyet			:İbn ¹⁵³ بِضَائِر Haleviye, İbn Mes'ûd

¹⁴⁸ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsîru Bahri'l-Muhît, C. 1, s. 332; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 8; Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 165.

¹⁴⁹ Ebül Feth Osman b. Cinni el-Mevsili İbn Cinni, el-Muhteseb fi Tebyini Vücuhi Şevazzi'l-Kırâat ve'l-İzah anha, C. 1, s. 103; Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 166.

¹⁵⁰ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'ıki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, 3. Baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1430/2009, C. 1, s. 90; Ebül Feth Osman b. Cinni el-Mevsili İbn Cinni, el-Muhteseb fi Tebyini Vücuhi Şevazzi'l-Kırâati ve'l-İzah anha, 1. Baskı, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütütbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, C. 1, s. 187; Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 166.

¹⁵¹ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'ıki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 1, s. 90; İbn Cinni, el-Muhteseb fi Tebyini Vücuhi Şevazzi'l-Kırâat ve'l-İzah anha, C. 1, s. 187; Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 166. Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-Kûfi (ö. 148/765)

¹⁵² Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 166; Ebû Alî Hasen b. Alî b. İbrâhîm b. Yezdâd el-Ehvâzî (ö. 446/1055), Ebû Muhammed Atıyye b. Saîd b. Abdillâh el-Endelüsî (ö. 407/1016), Ebû Amr Zebbân b. el-Alâ' b. Ammâr el-Mâzinî el-Basrî (ö. 154/771).

¹⁵³ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 9; Abdülatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 1, s. 16. Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Hâleveyh b. Hamdân el-Hemedânî en-Nahvî el-Lugavî (ö. 370/980), Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî (ö. 32/652-53).

Bakara-102.âyet			بِضَارَيْنَ ¹⁵⁴ :
Bakara-102.âyet			بِضَاءَيْنِ ¹⁵⁵ :

3.11.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerime

أَذْ قَالَ الْخَوَارِثُونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنُتُمْ مُؤْمِنِينَ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Mâide Sûresi 112. âyet	الْخَوَارِثُونَ ¹⁵⁶	: İbni ¹⁵⁷ الْخَوَارِثُونَ Zekvân, İbni Âmir	:Abdil ¹⁵⁸ الْخَوَارِثُونَ Hamid,İbni âmir (muaddil tariki)
Mâide Sûresi 112. âyet	يَسْتَطِيعُ ¹⁵⁹	: يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ ¹⁶⁰ هَلْ Nâfi', İbn Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi,Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	: هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ ¹⁶¹ : Kisâi,Muaz ibn Cebel,İbn Abbâs,Mucahid,İbn Cebir,Âişe

¹⁵⁴ el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kirâati'ş-Şevaz, C. 1, s. 194; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 1, s. 166.

¹⁵⁵ el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kirâati'ş-Şevaz, C. 1, s. 194; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 1, s. 166.

¹⁵⁶ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 368.

¹⁵⁷ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 368.

¹⁵⁸ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 368.

¹⁵⁹ ez-Zamahşeri, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 1, s. 491; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kirâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 204; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 368.

¹⁶⁰ ez-Zamahşeri, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 1, s. 491; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kirâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 204; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 368.

¹⁶¹ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 2, s. 369.

3.11.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

Sûre- Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
A'râf Sûresi 40.âyet	لَا تُفَتَّحُ ¹⁶²	Kesir,İbn İbn : Nâfi', ¹⁶³ لَا تُفَتَّحُ Âmir, Âsım	A'meş,Hasan, ^{165,164} لَا يُفَتِّحُ Mücahid
A'râf Sûresi 40.âyet	الْجَمَلُ ¹⁶⁶	: Nâfi',İbn Kesir,Ebû ¹⁶⁷ الْجَمَلُ Âmr,İbn Âmir ,Âsım, Hamza, Kisâi,Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	:İbn Abbâs ¹⁶⁸ الْجَمَلُ
A'râf Sûresi 40.âyet			:Said b.Cübeyr. ¹⁶⁹ الْجَمَلُ
A'râf Sûresi 40.âyet			:İbn Abbâs,İkrime ¹⁷⁰ الْجَمَلُ

¹⁶² İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 5, s. 501; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 297; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 45.

¹⁶³ İbn Atiyye Endelüsî, el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 5, s. 501; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 297; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 45.

¹⁶⁴ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an ḥaḳâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vücûhi't-te'vîl, C. 1, s. 547; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, İthâfû fuḳalâ'i'l-beşer fî (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 224; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 47.

¹⁶⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî (ö. 324/936).

¹⁶⁶ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 47.

¹⁶⁷ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 47.

¹⁶⁸ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43.

¹⁶⁹ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saïd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713 [?])

¹⁷⁰ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medenî (ö. 105/723)

A'râf Sûresi 40.âyet			Ebu Sumal: ¹⁷¹ الْجَمَلُ
A'râf Sûresi 40.âyet			:İbn Abbâs ¹⁷² الْجَمَلُ
A'râf Sûresi 40.âyet	فِي سَمِّ ¹⁷³	فِي سَمِّ	Ebu Sumal, Ebu Hayve, ¹⁷⁵ İbn Musin, Katade, Talha b. Musarrif ¹⁷⁶ , Abdullah b. Mesûd
A'râf Sûresi 40.âyet			...: Ebu İmran el ¹⁷⁷ سَمِّ Cevni ¹⁷⁸ , Ebu Nuheyk, El Asmaî, ¹⁷⁹ El Yemani, Ebu'l Buheyre
A'râf Sûresi 40.âyet			فِي سَمِّ الْخِيَّاطِ ¹⁸⁰ : قَرَأَ بَعْضُهُمْ

¹⁷¹ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kirâati's-Şâzze, s. 43.

¹⁷² İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kirâati's-Şâzze, s. 43.

¹⁷³ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 3, s. 49.

¹⁷⁴ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 297; İbn Hâleveyh, el-Kirâatü's-Şâzze, s. 43; el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kirâati's-Şevaz, C. 1, s. 567; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 3, s. 50

¹⁷⁵ Ebû Zür'a Hayve b. Şüreih b. Safvân et-Tücîbî (ö. 158/775 [?])

¹⁷⁶ Ebu Muhammed Seyyidülkurra Talha b. Musarrif b. Amr el-Yamî el-Hemdani el-Kufî [112 h. 730 m.

¹⁷⁷ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 297; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kirâati's-Şâzze, s. 43; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 3, s. 50.

¹⁷⁸ Ebû İmrân Mûsâ b. İsâ b. Ebî Hâc el-Gafecûmî el-Fâsî (ö. 430/1039).

¹⁷⁹ Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî (ö. 216/831).

¹⁸⁰ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kirâat, C. 3, s. 50.

A'râf Sûresi 40.âyet	الْخَيَّاطِ ¹⁸¹	Nâfi',İbn ¹⁸² : Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir,Âsım,Hamza,Kisâi,Ebû Ca'fer,Yakup,Halef	Ebu Abdullah, ¹⁸³ Rezin, Ebu Miclez
A'râf Sûresi 40.âyet			الْمَخِيطِ ¹⁸⁴ ...:Abdullah,Talha,Ubeyye

3.11.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Enbiya Sûresi 4.âyet	قَالَ رَبِّي ¹⁸⁵	: Hamza, ¹⁸⁶ قَالَ رَبِّي Kisâi, Halef	“
Enbiya Sûresi 4.âyet		: Hamza, ¹⁸⁷ قَالَ Kisâi, Halef	
Enbiya Sûresi 4.âyet		: Nâfi, ¹⁸⁸ قُلْ رَبِّي İbnKesir,EbûÂmr, İbnÂmir, Âsım, Ebû Ca'fer, Yakub	

¹⁸¹ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 298; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 50.

¹⁸² Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 298; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 50.

¹⁸³ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 4, s. 298; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 43; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 50.

¹⁸⁴ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 8, s. 298; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 3, s. 50.

¹⁸⁵ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 6, s. 5.

¹⁸⁶ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 6, s. 5.

¹⁸⁷ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 6, s. 5.

¹⁸⁸ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 6, s. 5.

3.11.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ

صَبَّارٍ شَكُورٍ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Sebe Sûresi 19.âyet	رَبَّنَا بَاعِدْ ¹⁸⁹	: İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir	: El yemâni ¹⁹¹
Sebe Sûresi 19.âyet		Nâfi, رَبَّنَا بَاعِدْ ¹⁹² , Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Halef	: Yahya b. Yamer ¹⁹³
Sebe Sûresi 19.âyet		: Yakup ¹⁹⁴	: Ebu Muaz, ¹⁹⁵ İcâze

¹⁸⁹ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 358.

¹⁹⁰ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 559; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fuзалâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 359; el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 72; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 12, s. 174; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 359

¹⁹¹ el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kırâati's-Şevaz, C. 2, s. 1067; ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 559; el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 273; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 12, s. 175; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 360.

¹⁹² ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 559; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fuзалâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 359; el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 72; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 12, s. 174; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 359.

¹⁹³ el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 272-273; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 121; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 359; Ebû Süleymân Yahyâ b. Ya'mer el-Advânî (ö. 89/708 [?])

¹⁹⁴ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 559; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fuзалâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 359; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 72; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 12, s. 174; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 359

¹⁹⁵ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 559; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 121; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 361; Ebû Abdîrrahmân Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî (ö. 17/638).

3.11.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme

وَالسَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Yâsin Sûresi 38. âyet	لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ¹⁹⁶	Nâfi',İbn : ¹⁹⁷ لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا Kesir,EbûÂmr,İbnÂmir ,Âsım, Hamza, Kisâî,Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	لا مستقرٍّ لَهَا ¹⁹⁸ : İbn. Mesûd,İbn. Abbâs, İkrime
Yâsin Sûresi 38.âyet			الي مُسْتَقَرٍّ هَا ¹⁹⁹ : İbn. Mesûd, İbn. Abbâs, İkrime

¹⁹⁶ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 485.

¹⁹⁷ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fî vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 588; İbn Hâleveyh, el-Kırâatü's-Şazze, s. 126; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 336; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 485.

¹⁹⁸ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fî vücûhi't-te'vîl, C. 2, s. 588; İbn Hâleveyh, el-Kırâatü's-Şazze, s. 126; Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 336; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 485.

¹⁹⁹ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şazze, s. 126; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 7, s. 485.

3.11.7. Sâffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme

سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Sâffât Sûresi 130.âyet	إِن يَأْسِينُ ²⁰⁰	آل يَأْسِينُ ²⁰¹ : Nâfi', İbn Âmir, Yakub	إِدْرَاسِينُ ²⁰² عَالِي --- يَأْسِينُ ²⁰³ عَالِي --- İbn Mesûd, Yahya, A'meş, Ubeyye b. k'ab, ²⁰⁴ Ebu Nuheyk, Hasan
Sâffât Sûresi 130.âyet		إِلْيَسِينُ ²⁰⁵ : İbn Kesir, Ebû Âmr, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Halef	

²⁰⁰ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 56.

²⁰¹ Ebû Hayyân el-Endülüsî, Trfsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 373; el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kırâati's-Şevaz, C. 2, s. 1093; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 57.

²⁰² Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 373; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 128; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 57.

²⁰³ İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 128; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 58.

²⁰⁴ Ebü'l-Münzir (Ebü't-Tufeyl) Übey b. Kâ'b b. Kays el-Ensârî (ö. 33/654 [?]).

²⁰⁵ el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 7, s. 373; el-Ukberi İbn Batta, İ'rabü'l-Kırâati's-Şevaz, C. 2, s. 1093; Muhammed el-Bennâ, İthâfü fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 370; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 56.

3.11.8. Zuhruf Sûresi 24. Âyet-i Kerîme

قَالَ أَوْلُو جِنَّتِكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Zuhruf Sûresi 24.âyet	قَالَ ²⁰⁶	İbnÂmir, ²⁰⁷ قَالَ Hafs,Asım	
		نَافِي', İbn ²⁰⁸ قَالَ Kesir, EbûÂmr, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	
Zuhruf Sûresi 24.âyet		نَافِي', İbn ²⁰⁹ جِنَّتِكُمْ Kesir,Ebû Âmr,İbn Âmir ,Âsım, Hamza, Kisâî,Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	²¹⁰ جِنَّتِكُمْ Ebu Cafer, ²¹¹ Şeybe, ²¹² İbn Miksem, ²¹³ Za'ferânî, ²¹⁴ Ebu şeyh el-hunai, Halid b. İlyas, Ubeyye b. Ka'b

²⁰⁶ el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 8, s. 11; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'î'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 385; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 363.

²⁰⁷ el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 8, s. 11; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'î'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 385; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 363.

²⁰⁸ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 364.

²⁰⁹ el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 8, s. 11; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'î'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 385; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 364.

²¹⁰ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haķâ'iki ğavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 3, s. 94; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'î'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 385; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 135; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 8, s. 364.

²¹¹ Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka' el-Mahzûmî el-Medenî (ö. 130/747-48).

²¹² Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849)

²¹³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Ya'kûb el-Attâr el-Baĝdâdî (ö. 354/965)

²¹⁴ Ebû Alî el-Hasen b. Muhammed b. Sabâh el-Baĝdâdî ez-Za'ferânî (ö. 260/874)

3.11.9. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Tûr Sûresi 28.âyet	نَدْعُوهُ ²¹⁵	Nâfi', İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	“
Tûr Sûresi 28.âyet	إِنَّهُ ²¹⁷	İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Yakub, Halef	“
Tûr Sûresi 28.âyet		Nâfi', Kisâi, Ebû Ca'fer,	

²¹⁵ İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 14, s. 64; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 34; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 161.

²¹⁶ İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 14, s. 64; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 34; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 161.

²¹⁷ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haķâ'ıķı ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 3, s. 74; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 401; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 162.

²¹⁸ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an haķâ'ıķı ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl, C. 3, s. 74; Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 401; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 162.

²¹⁹ Muhammed el-Bennâ, İthâfû fużalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer, s. 22; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 162.

3.11.10. Hadid Sûresi 18. Âyet-i Kerîme

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدَّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

Sûre-Âyet No	Kelime	Kelimenin Sahih okunuşları	Kelimenin Şâz Okunuşları
Hadîd Sûresi 18.âyet	إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدَّقَاتِ 220	إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدَّقَاتِ 221 : Nâfi', İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ 222 وَالْمُصَدَّقَاتِ: Ubeyye b. Ka'b
Hadîd Sûresi 18.âyet		إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدَّقَاتِ 223 : İbn Kesir, Âsım	

²²⁰ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 341.

²²¹ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 341.

²²² Ebû Hayyân el-Endülüsî, Tefsiru Bahri'l-Muhît, C. 8, s. 223; İbn Atiyye Endelüsî, el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz, C. 14, s. 311; İbn Hâleveyh, Kitâbu'l-Kırâati's-Şâzze, s. 152; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342

²²³ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342.

Hadîd Sûresi 18.âyet	يُضَاعَفُ 224	: يُضَاعَفُ 225 Nâfi', İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir , Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef	: نُضَاعَفُ 226 Zemahşeri
Hadîd Sûresi 18.âyet		: يُضَعَّفُ 227 İbn Kesir, İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Yakub	

3.12. Muhammed Esed'in Kırâatlara Dair Bilgi Verdiği Âyet-i Kerîmelerdeki Sahih ya da Şâz Kırâat Farklılıklarının Manâya Etkisi

Bu başlık altında, önceki kısımda işaret edilen farklılıkların mânâya tesirinin ne şekilde olduğu incelenmeye gayret edilecektir.

3.12.1. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Kerîme

وَاتَّبِعُوا مَا نَزَّلْنَا عَلَى الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا

²²⁴ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342.

²²⁵ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342.

²²⁶ ez-Zemahşeri, el-Keşşâf 'an haqâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fî vücûhi't-te'vîl, C. 3, s. 202; Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342.

²²⁷ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemü'l-Kırâat, C. 9, s. 342.

نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا
بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ
وَلَيْبَسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Cumhurun kabul ettiği الْمَلَكَيْنِ şeklinde kırâat edildiğinde²²⁸ o iki kişinin iki melek olduğu şeklinde mânâyâ etki ettiği, الْمَلَكَيْنِ (el melikeyni) şeklinde kırâat eden İmamların okuyuşu ise iki kral olarak mânâyâ etki ettiği görülür.²²⁹ Taberî; İbn Abbas, Hasan b. Ali, Ebu'l Esved ed'Düveli, Dahhak, İbn Ebza, Said b. Cübeyr, Ez Zühri ve Kuteybe'nin okuyuşu olan الْمَلَكَيْنِ okuyuşunun hatalı olduğunu ve mânâsında o halde iki kral olduğunu ifade etmiştir.²³⁰

Beydâvi: هَارُوتَ وَمَارُوتَ kelimeleri Gayr-ı Münsarif (cer ve tenvin almazlar) olduklarından iki ayrı kişi, yani الْمَلَكَيْنِ kelimesine atf olduğundan iki kişi olduğunu ve anlamında mânâyâ etki ettiğini söylemiştir.²³¹ Sahih kırâatler هَارُوتَ وَمَارُوتَ ve الْمَلَكَيْنِ şeklidirler

3.12.2. Mâide Sûresi 112. Âyet-i Kerîme

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ
اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Cumhur (Nâfi', İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef) kırâat İmamlarının kırâatine göre هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ (Rabbinin gücü yeter mi) biçimindedir. Fakat bu kırâat şeklindeki mânâyâ bakıldığında, Allah Teâlâ'nın istediği bir şeye gücünün yetmesiyle alakalı endişeyi barındırdığı görülür. Buna karşın هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ “Rabbinden isteyebilir miydin” şeklinde okunursa yani (ي) harfi yerine (ت) harfi konduğunda هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ (Rabbinin gücü yeter mi) هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ “Rabbinden isteyebilirmiydin” şeklinde mânâyı böyle etkiler.²³²

²²⁸ Nâfi', İbn Kesir, Ebû Âmr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Ebû Ca'fer, Yakub, Halef

²²⁹ Esed, Kur'an Mesajı, s. 29

²³⁰ Abdüllatif Hatîb, Mu'cemu'l-Kırâat, C. 1, s. 164.

²³¹ el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil, C. 1, s. 97.

²³² el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil, C. 2, s. 149.

3.12.3. A'râf Sûresi 40. Âyet-i Kerîme

إِنَّ الدِّينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ
الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

الْجَمَلُ kelimesinin birkaç farklı okuyuş biçimleri vardır. Bazı müfessirler bu kelimeye deve anlamı vermişler, bazıları ise halat, kınnap, kalın bükümlü urgan anlamlarını vermişlerdir. Bu kelimedeki anlam farklılıklarının nedenlerine baktığımızda الْجَمَلُ kelimesinin şeddeli الْجَمَلُ şeddesiz الْجَمَلُ ya da çoğul الْجُمَلُ olarak yapılan kırâat biçimlerinin cümle içerisinde ki kırâatine göre ya da atfettiği kelimeye göre farklı anlamlara gelmektedir. الْجَمَلُ - الْجُمَلُ - الْجَمَلُ - الْجُمَلُ kelimeleri kullanıldığı duruma göre ya deve anlamına yada kalın urgan anlamına gelmekte olduğunu ve mânâyı etkilediğini görürüz.

3.12.4. Enbiya Sûresi 4. Âyet-i Kerîme

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

قَالَ (dedi-söyledi) kelimesinin قُلْ (deki) şeklinde kırâat edenler de vardır. Bazı müfessirler kelimenin izahını yaparak iki kırâat biçiminin aynı anlama geldiğini ifade ederler. Bazı müfessirler ise قَالَ (söyledi) ifadesinde Allah söyledi, قُلْ (deki) ifadesinde ise Resulüm sen “deki” mânâlarının çıkarılması gerektiğini ifade etmişlerdir.²³³ Sonuçta kelimenin her iki sahih okuyuş formunda da mânânın etkilendiğini görmekteyiz

3.12.5. Sebe Sûresi 19. Âyet-i Kerîme

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَا لَهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَا لَهُمْ كُلَّ مُمَرَّقٍ ۚ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

Kırâat İmamlarının bazıları رَبَّنَا بَاعِدْ (Ey Rabbimiz mesâfeyi uzat), bazıları رَبَّنَا بَاعِدْ (Rabbimiz mesâfeyi uzattı), bazıları ise رَبَّنَا بَعَدْ (Rabbimiz mesâfeyi uzaklaştır) anlamlarına gelen kelimeleri kırâat etmişlerdir. Dolayısıyla kırâat edilen her farklı biçimin anlama etki ettiğini görmekteyiz.

²³³ el-Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, C. 14, s. 176.

3.12.6. Yâsin Sûresi 38. Âyet-i Kerîme

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۚ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Cumhur kurrânın ittifak etiği bu âyât-i Kerîme لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklinde okunur. Mânâsı ise “istikrar bulacağı noktaya doğru” anlamında olur.

Abullah b. Mes'ud لَامُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklinde kırâat eder ve mânâyâ “o hiç ara vermeden kendi yörüngesinde hareket eder” anlamında etki eder.²³⁴

3.12.7. Saffât Sûresi 130. Âyet-i Kerîme

Sâffât Sûresi 130. Âyet-i kerîmesindeki عَلَى الْيَاسِينِ kelimesini, Yâsin, idrâsin şekillerinde okudukları ve ilyâsin-idrâsin kelimelerinin farklı kişiler olmadığını, yani aynı kişiyi farklı kelimelerle ifade ettiklerini ve mânâyâ etki etmediğini görmekteyiz.²³⁵

3.12.8. Zuhruf Sûresi 24. Âyet-i Kerîme

قَالَ أَوْلَوْ جِنُّكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ ۖ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ

قَالَ (dedi) şeklinde kırâat edildiğinde veya قُلْ (de) şeklinde de kırâat edildiğinde mânâyâ etki ettiğini görmekteyiz.

3.12.8. Tûr Sûresi 28. Âyet-i Kerîme

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ ۗ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ

Bazı kırâat ekollerinin إِنَّهُ (şüphesiz o) şeklinde, bazı kırâat ekollerinin de أَنَّهُ (o) şeklinde kırâat ettikler bu edatın hemzesinin fetha ya da kesra hareke olmasından dolayı mânâyâ etki ettiği görülmektedir.²³⁶

3.12.9. Hadîd Sûresi 18. Âyet-i Kerîme

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ (Hakikati tastik eden)²³⁷ ayrıca bu kelimeler yani الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ (el-Müssaddikîne ve el-Müssaddikâti) “tasadduk kökünden gelmektedir.”²³⁸ Bu

²³⁴ Esed, Kur'an Mesajı, s. 901

²³⁵ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1001

²³⁶ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1076

kelimelerdeki (ص) sad harfinin şeddeli ve şeddesiz okunuşu mevcuttur. (ص) harfi şeddeli okunduğunda kelime “tasadduk” anlamına gelir. (ص) harfi şedesiz okunduğunda ise “tasdik eden” anlamında mânâya etki eder.

²³⁷ Esed, Kur'an Mesajı, s. 1114

²³⁸ Süyûtî, Tefsîru'l-Celâleyn, C. 27, s. 539.

SONUÇ

Bu çalışmada Muhammed Esed'in telif ettiği The Message Of Quran (Kur'an Mesajı) adlı Meâl tefsirini kırâatler bağlamında ele almaya çalıştık. Muhammed Esed, Müslüman olmadan önce yaşamış olduğu dini ve kültürel yapı kendi aile yapısına uygun olmasına karşın iç huzuru yakalayamamış, uzunca bir müddet arayış içerisinde olduktan sonra İslâm'la tanışmış ve Müslüman olmuştur.

İslâmî bir hayatı benimsemeden evvelki yaşam tarzına gerekli eleştiriyi yapabilen Muhammed Esed, hem doğup büyüdüğü çevreyi terk edip yeni bir yaşam felsefesi oluşturmuş hem de yeni elde ettiği Müslümanca yaşamın Avrupa'ya yani Batı dünyasına en güzel şekliyle aktarılması gerektiğini iyi kavramıştı. Bu kavrayışın sonunda İslâmî araştırmalara hız verip İslâmî yaşam tarzını Batı medeniyetinin idrakine sunma gayreti içerisine girmiştir. İşte bu gayretin sonucunda The Message Of Quran (Kur'an Mesajı) adlı Meâl tefsiri oluşturmuş ve bu çalışmada âyetlerin ilk dönemdeki mânâlarını kullanmıştır. Meâl tefsirinde kelimelerin mânâ bağlamalarını göz önünde bulundurmuştur. Eserden faydalanacak okuyucuya dipnot ve parantez içi bilgiler sunmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in içerdiği evrensel mesajları Batı'da yaşayan insanlara aktarmayı ve sevdirmeyi ilke edinen Esed, hem doğup büyüdüğü çevrenin hem de Pakistan'da kaldığı süre içinde etkilendiği Seyyid Ahmet Han felsefesinin tesiriyle Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinin anlam ve mesajlarını rasyonelleştirme gayreti içine girmiştir. Bu bağlamda Muhammed Esed'in, Kur'an âyetlerini tefsir metodunda genelde Mısır'da Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'ya özgü üslubun etkileşimi bulunduğu ifade edilebilir. Bu üslup, Kur'an odaklı olduğu gibi çağdaş fikirlere veya batının paradigmalarına değer atfederek geleneği âzami ölçüde eleştirmektedir. Muhammed Esed, tevile başvurmakta, âyetleri akıl ve çağdaş değer yargılarına uyarlayarak mânâlandırmakta ve neticede apolojetik (özürücü) bir üslup açığa çıkmaktadır.

Muhammed Esed, ibadetlerde asıl olanın şekil değil öz ve maksadın olduğunu belirtirken, âyetlerdeki gereksiz ayrıntıların bertaraf edilmesi gerektiği ve müctehidin içtihat ettiği hususları kanun gibi algılamının dini hayatı zora sokacağını ifade etmektedir.

Muhammed Esed'in anlayışında müminler, dini hayatlarını yaşamak için öncekilerden faydalanmadan ziyade, Allah'ın herkese verdiği melekelerini kullanmakla yükümlüdürler.

Muhammed Esed'in Kur'ân âyetlerini tefsir ederken Arapçanın gramer yapısından yararlanmış, kırâatlerden fazla etkilenmemiş ve geçmişten bu yana âlimlerin ittifak ettikleri görüşleri terk edip şahsi görüşlerini teorik kavramlar üzerine bina etmiştir.

Bu çalışmamızda, Muhammed Esed'in Meâl tefsirinde, kırâatler bağlamında değindiği on âyet tespit edilmiştir. Muhammed Esed'in kırâatler bağlamında ele aldığı bu on âyet Celâleyn, Beyzâvî, Râzî, Taberî, Kurtubî tefsirleriyle karşılaştırma yapılarak, Esed'in işaret ettiği kelimenin hangi kırâat imamı tarafından nasıl okunduğunu ve hangi müfessirin tefsirinde hangi kırâati esas aldığı ayrı ayrı sunulmuştur. Tespit edebildiğimiz bu on âyet-i kerimede Muhammed Esed'in kırâatler bağlamında işaret ettiği kelimeleri kırâat imamlarının nasıl okudukları tablolar halinde ve tablolarda ilgili kelimenin geçtiği sûre ve âyet numaraları gösterilmiştir. Tablolar içerisinde hangi kelimenin sahih hangisinin şâz kırâat olduğu belirtilmiştir. Mezkûr on âyette Kırâat imamlarının sahih ve şâz okuyuş biçimleri tespit edilip, Celâleyn, Beyzâvî, Râzî, Taberî, Kurtubî tefsirlerinde ve Muhammed Esed'in Meâl tefsirinde mânâyı nasıl etkiledikleri gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abay, M.-Sülün, M. (2002), “Kırâat Bibliyografyası”, Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları: Kırâat İlmi ve Problemleri-4 [*İlmi Toplantı*, İstanbul, 2001], C. 4, (ss. 477-540).
- Ahmed b. Hanbel, M., (1981), el-Müsned, y.y., İstanbul.
- Akman, M., (2003), “Muhammed Esed’in Kur’ân Mesajı Adlı, Meâl- Tefsiri Üzerine Bir İnceleme”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 1, ss. 127-155.
- Altıkulaç, T., (2006), “Nâfi‘ b. Abdurrahman”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, C. 32, ss. 287-289.
- Ata, M. M., (2013), “Kur’ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 30, ss. 167-189, Isparta.
- Ata, M. M., (2020), Kevâşî ve Kur’ân Yorumu, Berikan Yayınevi, İstanbul, s. 220
- Bennâ, Ahmed b. Muhammed, (1987), *İthâfû fudalâi‘l-beşer bi‘l-kırâati‘l-erbaati aşera. thk. Şa‘ban Muhammed İsmâil, Mektebetü‘l-Külliyâti‘l-Ezheriyyeti, Kahire.*
- Birişik, A., (2002), “Kırâat”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, C. 25, ss. 426-433.
- Birişik, A., (2004), Kırâat İlmi ve Tarihi, Emin Yayınları, Bursa.
- Buhârî, Muhammed b. Abdulaziz b. Ömer, (2003), *El-Muhîtu‘l-Burhânî fi‘l Nu‘mânî, Dâru İhyâu‘t- Turâsi‘l A‘rabî, Beyrut.*
- Cankurt, F., (2018), Kırâat İlminin Türkiye’deki Seyri (Kırâat Bibliyografyası), Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 4, C. 4, S. 1, s. 55-118.
- Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, er-Razi, (1993), *Ahkâmu‘l-Kur’ân, Dâru‘l-Fikr, Beyrut.*
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, (t.y.), *Tâcu‘l-Luğa ve Sihâhu‘l-Arabiyye, Daru‘l-Fikri‘l-Arabî, Mısır.*
- Çakan, İ. L., (1996), Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları, İFAV Yayınları, İstanbul.
- Çalışkan, İ., (1998), “Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 419-436, Sivas.
- Çantay, H. B., (1996), Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Kerîm, Risale Yayınları, İstanbul.
- Çelik, M., (1998), Kur’ân Kur’ân’ı Tanımlıyor, Şûle Yayınları, İstanbul.

- Çetin, A., (1987), Kıraat ve Tecvid İlimleri Bibliyografyası, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 2, s. 309-318.
- Çetin, A., (1987), Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf, İslâmî Araştırmalar, C. 1, S. 3, s. 71-88.
- Çetin, A., (2001), Kur'an'ın Farklı Yorumlanmasında Kıraatların Rolü, Diyanet İlmi Dergi, C. 37, S. 4, s. 77-100.
- Çetin, A., (2013), Yedi Harf ve Kıraatler, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Çetin, A., (2016), Kur'an Okuma Esasları (Tecvid), 39. Baskı, Emin Yayınları, Bursa.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, (1981), es-Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Demiray, M., (2006), Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğrul, Ö. R., (1947), Kur'an-ı Kerim'in Terceme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu, Ahmed Halid Kitabevi, İstanbul.
- Duman, Z., (1997), Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar, Fecr Yayınları, Ankara.
- Ebû Davud, Süleyman el-Eş'as, (t.y.), es-Sünen, thk. Muhammed M. Abdulhamîd, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf el-Endelüsî, (1993), Tefsîru Bahri'l-Muhît, thk. Zekeriyâ 'Abdulmecîd, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- el-Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, (1418/1997), Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't Te'vil, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut.
- el-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, (1933), Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtü'l-Kurrâ, nşr. G. Bergstraesser, Mektebetü'l-Hancî, Mısır.
- el-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, (2012), Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-'Aşr, thk. Muhammed Temim ez-Zü-be, Dâru'l-Gavsânî li'd-Dirâseti'l-Kur'âniyye, Medine.
- el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Girnâtî, (1413/1993), el-Muharrerü'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz, thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut.

- el-Ensârî, Muhammed b. Ebi'l Abbas Ahmed b. Hamza, (1967), Nihâyetu'l Muhtâc ilâ Şerhi'l Minhâc, Bâbu'l Halebî Matbaası, Haleb.
- el-Halebi, Semin, (1432/2011), ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumi'l-Kitab'il-Meknun, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Şam.
- el-İsfehânî, Râgıp, (t.y.), el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân, y.y., Kahire.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, (t.y.), el-Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'ân, Dâru İhyâ-i't-Turâsi, Beyrut.
- el-Mahallî-es-Suyûtî, Celâlüddîn, (2003), Tefsîru'l-Celâleyn, Mektebetü Lübnân, Beyrut.
- en-Neseî, Abdullah b. Ahmed, (1996), Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Dâru'n-Nefâis, Beyrut.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, (1401/1981), Mefâtîhu'l-Ğayb, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Esed, M., (1965), Yolların Ayrılış Noktasında İslâm, çev. Hayreddin Karaman, Nesil, Yayınları, İstanbul.
- Esed, M., (1977), İslâm'da Yönetim Biçimi, Düşünce Yayınları, İstanbul.
- Esed, M., (2000), Kur'ân Mesajı, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Esed, M., (2002), Muhammed, Mekke'ye Giden Yol, çev. Cahit Koytak, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Esen, H., (2004), "Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkîyalık) Suçuyla İlgili Âyetler İçin Yaptığı Meâl-Tefsir Üzerine" *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, ss. 139-166, İzmir.
- es-Suyûtî, Celâluddîn, (1987), el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, (1995), Câmiu'l-Beyân 'an Te'vili'l-Kur'ân, y.y., Beyrut.
- ez-Zerkeşî, el-İmam Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh, (1427/2006), el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân, thk, Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî, Dâr'ul-Hadis Kahire.
- Hadly L.-Leopold W., (1969), Avrupalı Gözüyle İslâm, çev. Akif Nuri-Hasan Şahin Hikmet Yayınları, İstanbul.

- Hallâf, A., (1970), İslam Teşri Tarihi, çev. Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Hatîp, A., (2000), Mu‘cemu’l-Kırâât, Dâru Saduddîn, Dimeşk.
- İbn Cinni, Ebül Feth Osman b. Cinni el-Mevsili, (1419/1998), el-Muhteseb fi Tebyini Vücuhi Şevâzzi’l-Kırâati ve’l-İzah anhâ, 1. Baskı, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn Hâleveyh, Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed İbn Hamdân, (1934), Kitâbu’l-Kırâati’ş-Şâzze, thk. Gotthelf Bergstrasser, el-Matbaatü’r-Rahmâniyye, Mısır.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali, (1347), el-Muhallâ, Matbaatü’n-Nahda, Kahire.
- İbn Hişâm, Abdulmelik, (1936), es-Sîretu’n-Nebeviyye, y.y., Beyrut.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed, (1347), Zâdu’l-Me’âd fi Hedyi Hayri’l-İbâd, y.y., Kahire.
- İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail, (1969), Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm, Mektebetü Dâr’u’t-Turâsi, Beyrut.
- İbn Mihrân, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. Mihrân en-Nisâbüri, (1980), el-Mebsût fi’l-kırâati’l-aşr, thk. Sebi’ Hamza Hâkimî, Matbûatu Mecmai’l-Lügati’l-Arabî, Dimeşk.
- İbn Rüşd, Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (1973), Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid, çev. Ahmed Meylanî, y.y., İstanbul.
- Kahraman, K., (2020), “Muhammed Esed: Leopold Wiess”, DİA, TDV Yayınları, C. 30, ss. 523-524, Ankara.
- Karlı, H. İ., (2003), “Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed’in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 1, ss. 95-112.
- Kutub, S., (1972), fi Zilâl-i’l-Kur’ân, çev. M. E. Saraç, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Mevdûdî, E., (1986), Tefhîmu’l-Kur’ân, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Özgel, İ., (2007), “Kur’ân’daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed’in “Âyet” Kelimesi Çevirisi Üzerine”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/2, S. 19, ss. 151-171.
- Sâbûnî, M. A., (2003), Safvetü’t-Tefâsir, çev. ve thk. Sadreddin Gümüş,-Nedim Yılmaz, İz Yayınları, İstanbul.

- Sağıroğlu, E., (1996), "Muhammed Esed ve Kur'ân Mesajı", Yeni Şafak Gazetesi, 08.11.1996 tarihli nüshası.
- Saylan, N., (2015), Kıraat Açısından Begavi Tefsiri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniverstesı Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, (1981), el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Yağsağan, B., (2002), "Editörden", *Uygar Fikir ve Hayal Dergisi*, S. 1, Birun Kùltür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldırım, M., (2013), Kıraat İlimine Giriş, Tibyan Yayıncılık, İzmir.

ÖZGEÇMİŞ

Kıssel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Recep ÖZTÜRK

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

Arapça : Orta

İngilizce : Orta

İs Deneyimi _____ :

Diyanet İşleri Başkanlığı